

Maastossa olevien ulkoilureittien ylläpitäjän vastuu, yrittäjän vastuu ja ulkoilijan omavastuu

Tiina Riikonen
Anne Rautiainen

Suomen Latu

Kesäkuu 2017

Esipuhe

Ulkoilu- ja retkeilyreitteihin, luontopolkuihin ja muihin vastaaviin maastoreitteihin liittyvät turvallisuusvastuut tulevat pääosin kuluttajaturvallisuuslaista ja siihen liittyvistä Turvallisuus- ja kemikaalivirasto Tukesin ohjeista. Sovellettava kuluttajaturvallisuuslaki on ollut voimassa vuoden 2012 alusta.

Lain asettamat velvoitteet eivät ole vielä kattavasti kaikkien palveluntarjoajien ja reitin pitäjien tiedossa. Toisaalta lain tulkintoihin liittyy epäselvyyksiä, mikä on hankaloittanut reitin pitäjien työtä.

Ulkoilun ja erilaisten reittien turvallisuus on monen asian summa. Reitin turvallisuus koostuu mm. reitin suunnittelusta ja rakentamisesta, reitin kunnossapidosta, käyttäjien opastamisesta, varoittamisesta, tiedottamisesta ja ohjeista hätätilanteissa toimimiseen.

Reittiä käyttävä ulkoilija eli kuluttaja ei voi ulkoistaa omaa turvallisuuttaan reitin pitäjälle tai yrittäjälle. Turvalliseksi suunniteltu ja hyvin huollettu reittikään ei yksin takaa turvallisuutta, eikä reitillä tai ohjelmalvelussa tapahtuvia tapaturmia voi aina estää millään turvajärjestelyllä. Ulkoilijalla itsellään on suuri vaikutus omaan turvallisuuteensa ja välillisesti myös toisten reiteillä kulkevien turvallisuuteen.

Ulkoilureittejä käytetään valtaosin omatoimisesti jokamiehenoikeudella. Jokainen reitin käyttäjä voi itse edistää turvallisuutta ottamalla selvää alueesta ja reitistä, arvioimalla omia taitojaan ja kuntoaan, noudattamalla annettuja ohjeita ja varustautumalla asianmukaisesti.

Reitin pitäjä on palveluntarjoaja, joka tarjoaa reittiä yleiseen käyttöön joko omatoimiseen tai ohjattuun aktiviteettiin. Useimmiten ulkoilureittien pitäjänä on kunta. Valtion mailla reitin pitäjänä on useimmiten Metsähallitus. Jotkut ohjelmalveluyritykset ylläpitävät omia reittejä toimintaansa varten. Palveluntarjoajana voi olla myös esimerkiksi yksityinen henkilö, yritys, rekisteröity yhdistys tai seurakunta.

Reitin ylläpitäjällä on ensisijainen vastuu siitä, että tarjottu palvelu on kuluttajalle turvallinen. Kuluttajaturvallisuuslaki määrittää velvollisuuksia, joita reitin tarjoaminen tuo reitin pitäjälle. Reitin kunnossapito voidaan ulkoistaa esimerkiksi yritykselle tai yhdistykselle, mutta reitin pitäjä on silti edelleen vastuullinen palveluntarjoaja.

Pohjois-Suomen aluehallintovirasto toteutti kesällä ja syksyllä 2014 toimialueellaan luontopolkujen ja retkeilyreittien turvallisuuteen liittyvän valvontaprojektin (Luontopolkujen ja retkeilyreittien turvallisuus, 2015).

Valvontaprojektissa tarkastettiin yhteensä 52 ulkoilureittiä, joilla oli 22 eri ylläpitäjää. Ylläpitäjien näkemysten mukaan suurimpia riskejä luontopoluilla ja retkeilyreiteillä ovat reitillä liukastuminen ja kaatuminen. Tarkastetuilla kohteilla oli tapahtunut hyvin vähän tapaturmia, lähinnä muutamia kaatumisia. Tarkastusprojektin tulokset antavat suuntaviivoja, mihin reitin pitäjien kannattaa kohdistaa huomiota täyttääkseen kuluttajaturvallisuuden vaatimuksia.

Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintoviraston alueella toteutettiin vuonna 2010 vastaavan kaltainen maastohiihtolatuksen turvallisuuteen liittyvä valvontaprojekti. Myös maastohiihdossa tapahtuneita tapaturmia oli verrattain vähän.

Kuluttajaturvallisuuslaki koskee myös yrittäjää, joka käyttää reittiä tuottaessaan ohjelmalveluita tai ohjaa ja varustaa asiakkaita reitille (esim. välinevuokraamo, majoitusyrittäjä). Ohjelmalvelulle on tyypillistä, että asiakas osallistuu aktiivisesti suoritettavaan toimintaan. Ohjatussa ohjelmalvelussa reiteillä toimiva

yrittäjä tai reiteille omatoimisia asiakkaita lähettävä matkailuyrittäjä vastaa omalta osaltaan asiakkaiden opastamisesta ja ohjeistamisesta sekä ennakoon että ohjatun toiminnan aikana.

Muista ulkoilureiteistä poiketen maastoliikenteeseen tarkoitettuja reittejä, kuten esimerkiksi moottorikelkkailureittejä ei lueta kuluttajapalveluihin, vaan niitä koskevat vastuut pohjautuvat ensisijaisesti tieliikennelakiin ja maastoliikennelakiin. Kuluttajaturvallisuuslakia voidaan soveltaa näillä reiteillä em. lakeja täydentävästi. Ohjelmapalvelut, joissa käytetään moottoroituja ajoneuvoja (esim. kelkkasafarit) kuuluvat kuitenkin kuluttajaturvallisuuslain soveltamisalaan.

Sisällys

1	Vastuusiin liittyvä keskeinen sanasto ja määritelmiä	6
1.1	Keskeiset kuluttajaturvallisuuslain määritelmät	6
1.2	Keskeiset Tukesin määritelmät.....	7
1.3	Määritelmien pohdintaa.....	9
2	Vastuukysymyksiin ja turvallisuuteen liittyvää lainsäädäntöä	11
2.1	Kuluttajansuojalaki	11
2.2	Kuluttajaturvallisuuslaki	11
2.2.1	Huolellisuusvelvollisuus.....	12
2.2.2	Turvallisuusasiakirja.....	13
2.2.3	Vaarallinen kuluttajapalvelu	13
2.2.4	Tietojen ja ennakkotiedon antaminen kuluttajille	14
2.3	Muita lakeja	15
3	Tukesin ohjeita reitin pitäjän velvollisuuksista.....	20
3.1	Huoltosuunnitelma ja -päiväkirja osana huolellisuusvelvoitetta	20
3.2	Riskien arviointi ja omavalvonta.....	21
3.3	Onnettomuuskirjanpito	22
3.4	Tietojenantovelvoite	22
4	Tukesin ohjeita ohjelmopalvelujen velvoitteiden täyttämiseksi	24
5	Turvallisuusasiakirja.....	27
5.1	Turvallisuusasiakirjan tarve ja laatiminen	27
5.2	Yhteinen turvallisuusasiakirja.....	29
5.3	Turvallisuusasiakirjan yhdistäminen toiseen asiakirjaan.....	30
6	Lajiliittojen, järjestöjen ja muiden tahojen ohjeita vastuista ja turvallisuudesta	31
7	Kuluttajan oma vastuu turvallisuudesta.....	33
7.1	Omatoimisesti ja yksityishenkilönä tapahtuva ulkoilu jokamiehenoikeudella	33
7.2	Yhdistystoiminta.....	34
7.3	Ennakkovalmistautuminen retkelle.....	35
8	Osallistuminen omalla vastuulla - vastuuvapauslauseke	36
9	Moottorikelkkailun ja mönkijäajelun turvallisuudesta ja vastuista.....	36
9.1	Reittien perustaminen ja pitäminen.....	37
9.2	Kelkkailijan oma vastuu	38
9.3	Kelkkailuväylillä ajaminen ja monikäyttö	39

9.4	Mönkijäreitit	40
9.5	Ohjelmapalvelut	40
9.6	Maastoliikenneonnettomuuksista.....	41
10	Paikkatieto apuna retkeilijälle ja reitin pitäjälle.....	42
11	Ulkoilureitteihin ja -polkuihin kohdistuneen turvallisuusvalvontaprojektin tuloksia	44
11.1	Ulkoilureitit.....	44
11.2	Maastohiihtoladut.....	45
12	Pohdintaa lopuksi	47
13	Lähdeluettelo.....	49

1 Vastuisiin liittyvä keskeinen sanasto ja määritelmiä

Ulkoilureittien turvallisuuteen liittyvät keskeisimmät määritelmät tulevat kuluttajaturvallisuuslaista ja Turvallisuus- ja kemikaalivirasto Tukesin ohjeista. Yleisiä vastuita esimerkiksi ulkoilualueiden ja -reittien tuottamisesta sisältyy useisiin muihin lakeihin.

Ulkoilureiteillä tarkoitetaan tässä raportissa eri tavoin luonnon virkistyskäyttöön liittyviä ja useimmiten jorkamiehenoikeudella käytettäviä, maastossa kulkevia merkittyjä reittejä ja polkureittejä.

Moottorikelkkailureitillä tarkoitetaan maastoliikennelain mukaisella toimituksella tai sopimuksella perustettua moottorikelkkailureittiä, joka luetaan tieksi ja siten sitä koskee tieliikennelaki. Moottorikelkkailureittejä kutsutaan myös virallisiksi reiteiksi erotukseksi mm. kuntien ja Metsähallituksen ylläpitämistä maksullisista moottorikelkkaurista, jotka ovat epävirallisia ja ne ovat maastoa.

1.1 Keskeiset kuluttajaturvallisuuslain määritelmät

Kuluttajapalvelu

Kuluttajapalvelulla tarkoitetaan sellaista palvelua, joka on tarkoitettu käytettäväksi tai jota olennaisessa määrin käytetään yksityiseen kulutukseen.

Palveluntarjoaja

Palveluntarjoajalla tarkoitetaan luonnollista henkilöä taikka yksityistä tai julkista oikeushenkilöä, joka suorittaa, pitää kaupan, tarjoaa, myy tai muutoin luovuttaa tai välittää kuluttajapalveluja.

Tavaran luovuttajalla ja palveluntarjoajalla ei kuitenkaan tarkoiteta luonnollista henkilöä, joka luovuttaa tavaran tai tarjoaa palvelua siltä osin kuin tavara luovutetaan tai palvelua tarjotaan muussa kuin elinkeinotoiminnassa.

Palveluntarjoajalla ei tarkoiteta myöskään yhdistystä tai muuta yhteisöä siltä osin kuin se tarjoaa palveluja jäsenilleen muussa kuin elinkeinotoiminnassa.

Toiminnanharjoittaja

Toiminnanharjoittajalla tarkoitetaan tavaran luovuttajaa ja palveluntarjoajaa.

Palveluntarjoajasta voidaan käyttää myös nimitystä toiminnanharjoittaja. Palveluntarjoaja vastaa palvelun tuottamisesta kyseisessä kohteessa ja voi olla esimerkiksi yksityinen henkilö, yritys, kunta, rekisteröity yhdistys tai seurakunta.

Vaarallinen kuluttajapalvelu

Terveydelle vaarallisena pidetään kuluttajapalvelua, joka suorittamistaansa liittyvän vian tai puutteellisuuden tai palvelussa käytettävän tavaran rakenteessa tai koostumuksessa olevan vian tai puutteellisuuden

taikka palvelusta annettujen totuudenvastaisten, harhaanjohtavien tai puutteellisten tietojen vuoksi voi aiheuttaa vamman, myrkytyksen, sairauden tai muun vaaran terveydelle.

Vastaavasti kulutustavaraa tai kuluttajapalvelua, joka ei ole edellä tarkoitetulla tavalla vaarallinen, pidetään turvallisena.

Riskinarviointi

Riskinarvioinnilla tarkoitetaan vaarojen tunnistamista sekä riskien suuruuden määrittämistä ja niiden merkityksen arvioimista turvallisuudelle.

1.2 Keskeiset Tukesin määritelmät

Ohjelmapalvelu

Ohjelmapalvelua ei ole määritelty lainsäädännössä. Hallituksen esityksessä (HE 99/2010 vp) todetaan ohjelmapalvelulle olevan tyypillistä, että asiakas osallistuu aktiivisesti suoritettavaan toimintaan.

Tukesin valvontakäytännössä ohjelmapalveluiksi on katsottu muun muassa erilaisissa toimintaympäristöissä, kuten sisä- ja ulkotiloissa, taajamissa, maastossa, ilmassa, vesillä ja tiellä tapahtuvat ohjelma-, seikkailu-, elämys-, luonto- ja liikuntapalvelut, teema- ja huvipuistoissa, tivoleissa, safareilla ja muissa vastaavissa paikoissa tapahtuvat toiminnot sekä muut edellisiin rinnastettavat toiminnot.

Ohjattu ohjelmapalvelu

Ohjattu ohjelmapalvelu on kuluttajalle tarjottava palvelu, joka suoritetaan esimerkiksi ohjaajan, oppaan tai vastaavan valvonnassa, ohjauksessa tai seurannassa.

Ohjattua ohjelmapalvelua on esimerkiksi opastettu luontoliikunta, retki tai safari riippumatta siitä, tapahtuuko toiminta reiteillä, tiellä tai reittien ulkopuolella maastossa tai vesillä.

Omatoiminen ohjelmapalvelu

Omatoiminen ohjelmapalvelu on kuluttajalle palveluna tarjottava omatoiminen retki, vaellus tai muu aktiviteetti, jonka toiminnanharjoittaja mahdollistaa ylläpitämällä toimintaan kuuluvaa reittiä, rakennelmaa tai muuta vastaavaa.

Omatoiminen ohjelmapalvelu voi olla myös tilanne, jossa asiakas saa käyttöönsä retkipaketin tai vastaavan, joka sisältää esimerkiksi vuokravälineet, eväät, kartan tai muita varusteita.

Käytännössä esimerkiksi merkitty luontoreitti tai hoidettu maastohiihtolatu voidaan tulkita omatoimiseksi ohjelmapalveluksi.

Ratsastuspalvelua ei ole määritelty lainsäädännössä, mutta ratsastuspalveluksi katsotaan ohjattu tai omatoiminen hevosten, ponien tms. kanssa tapahtuva toiminta tai toiminnan seuraaminen. Toiminta voi tapahtua luonnossa tai rakennetussa ympäristössä. Ratsastuspalvelussa keskeisiä turvallisuustekijöitä ovat mm. hevoset ja erilaiset osallistujaryhmät, kuten lapset, aloittelijat tai liikuntarajoitteiset henkilöt.

Jokamiehenoikeudella tapahtuvaa omatoimista ja omin varustein tapahtuvaa liikkumista maastossa reittien ulkopuolella ei lueta ohjelmapalveluksi.

Metsähallitus on linjannut, että heidän ylläpitämänsä luontoreitit eivät ole omatoimista ohjelmapalvelua vaan kuluttajapalvelu.

Vaara

Vaara on tekijä tai olosuhde, joka voi saada aikaan fyysisesti, psyykkisesti tai taloudellisesti haitallisen tapahtuman.

Vaara ja riski ovat eri asioita. Kuluttajapalveluissa vaara koostuu henkilön terveyteen tai omaisuuteen kohdistuvista tekijöistä. Vaaran suuruus eli mahdollisen onnettomuuden seurausvaikutukset ovat riippuvaisia muun muassa siitä, kuinka paljon ihmisiä tai omaisuutta on vaarassa onnettomuuden tapahtuessa ja miten vakavia seuraukset ovat (hallituksen esitys HE 99/2010 vp).

Reiteillä voi olla esimerkiksi putoamis-, sortumis-, onnettomuus-, eksymis- tai hukkumisvaara tai vaarallinen tien tai junaradan ylitys. Kuluttajapalvelu katsotaan vaaralliseksi, jos siinä on jokin vika tai puutteellisuus, kuten esim. rikkinäinen kaide tai silta ulkoilureitillä tai jos kuluttajapalvelusta on annettu puutteelliset tai harhaanjohtavat tiedot. Ohjelmapalvelussa vaaraa voivat aiheuttaa esimerkiksi ammattitaidottoman oppaan asiakkaalle antamat puutteelliset ohjeet tai vääränlaiset toimintatavat palvelun toteuttamisessa.

Riski ja riskien arviointi

Riski tarkoittaa vaarallisen tapahtuman todennäköisyyttä ja seurausten vakavuutta. Riskien arviointi on laaja-alaista ja järjestelmällistä vaarojen ja terveyshaittojen tunnistamista sekä niiden merkitysten arvioimista turvallisuudelle, terveydelle ja omaisuudelle. Riski on sitä suurempi, mitä suurempi on onnettomuuden tapahtumistodennäköisyys ja mitä vakavammat onnettomuuden aiheuttamat seurausvaikutukset voivat olla. Riskien arvioinnin tavoitteena on parantaa turvallisuutta.

Riskien arvioinnissa ja hallinnassa

- tunnistetaan mitä vaaroja toimintaan liittyy, missä tilanteissa vaaroja voi esiintyä ja millaisia tapaturmia tai onnettomuuksia toiminnassa voi tapahtua (esim. kaatuminen, putoaminen tai liukastuminen),
- arvioidaan vaaran esiintymisen todennäköisyys (epätodennäköinen, mahdollinen tai todennäköinen) ja seuraus (vähäinen, haitallinen tai vakava, esim. mustelma, luun murtuminen tai pysyvä vamma/kuolema), toteutetaan toimenpiteet vaarojen poistamiseksi, riskien pienentämiseksi sekä tapaturmien ja onnettomuuksien ennaltaehkäisemiseksi sekä
- varaudutaan mahdollisiin onnettomuustilanteisiin ja luodaan valmiudet toimia erilaisissa hätätilanteissa.

Reitin käyttötarkoitus ei ole ainoa riskitasoa määrittävä tekijä. Joskus on ajateltu, että kävely- ja hiihtoreitit ovat tavallisia ja turvallisia ja vain uudet lajit tai reitin muuttaminen monikäyttöön toisi reitin pitäjälle uusia tai ylimääräisiä veloitteita.

Monikäyttöreiteillä tai reitin osilla riskikartoituksissa on huomioitava eri lajien yhteensovittaminen: samanaikaisessa yhteiskäytössä esimerkiksi kohtaamistilanteet ja eriaikaisessa monikäytössä esimerkiksi vuodenajan tuomat muutokset reitin käyttöön.

Hyväksyttävä riski

Luonnossa liikkumiseen, reittien käyttöön ja ohjelmapalveluihin sisältyy aina riskejä. Toiminta on turvallista, jos siihen liittyvät riskit ovat hyväksyttävissä. Riskit ovat hyväksyttäviä, jos palvelussa on toteutettu tilanteeseen nähden tarkoituksenmukaiset toimet vaarojen poistamiseksi.

Omavalvonta

Omavalvonta kuuluu toiminnanharjoittajan huolellisuusvelvollisuuteen. Omavalvonta on toiminnanharjoittajan itse suorittamaa, palveluun kohdistuvaa valvontaa ja osa toiminnanharjoittajan turvallisuusjohtamis- ja laatujärjestelmää. Omavalvonnan tarkoituksena on tunnistaa ja hallita toimintaan liittyviä riskejä sekä varmistaa palvelun turvallisuus.

Reitin tai ohjelmapalvelun omavalvontaan kuuluvat

- turvallisuusasiakirja (suositellaan myös vähäisen riskin palveluun)
- määräaikaistarkastukset (oman huoltosuunnitelman mukaan)
- käyttötarkkailu (esim. käyttöpäiväkirja tai muu seuranta)
- osallistujien ohjeistus (reittien omatoimikäytön osalta esim. verkossa ja opastetauluissa)
- onnettomuuskirjanpito (myös vähäisempien vahinkojen seuranta suositellaan)
- ilmoittaminen vaarallisesta kuluttajapalvelusta viranomaiselle (Tukesille).

Onnettomuuskirjanpito

Onnettomuuskirjanpito on keskeinen osa turvallisuusasiakirjaa ja omavalvontaa. Lisäksi se on toiminnanharjoittajalle hyvä apuväline riskinarvioinnissa. Onnettomuuskirjanpito sisältää sekä asiakkaille että henkilökunnalle tapahtuneet onnettomuudet ja vakavat läheltä piti -tilanteet. Onnettomuuksien ja vaaratilanteiden kirjaaminen sekä syiden tutkinta ja analysointi antavat pohjaa riskien arvioinnille sekä oman turvallisuusjärjestelmän ja turvallisuustoiminnan kehittämiseksi.

1.3 Määritelmien pohdintaa

Riskien suuruuden määrittelyyn liittyvä epävarmuus (määritelläänkö riskit vähäisiksi vai ei, ja missä menee vähäisen raja), on joskus johtanut tilanteisiin, että reittiä ei uskalleta ollenkaan perustaa tai viitoittaa, tai olemassa oleva reitti lakkautetaan.

Lähtökohtaisesti tavalliset luontoreitit ovat matalariskisiä (Tukes, mm. PyöräPolku-seminaari). Korkea riski tarkoittaa isoa todennäköisyyttä sille, että sattuu jotakin, tai että sattuu pahasti tai monelle henkilölle. Viranomaisten tulkinta tavallisten ulkoilureittien matalariskisyydestä tulisi tuoda selkeästi esiin viranomaisohjeissa. Tämä vähentäisi reittitoimijoiden vastuisiin liittyvää epävarmuutta.

Käytännössä tavanomaisia matalamman riskin vaaroja ulkoilureiteillä ehkäistään esim. reittien vaativuusluokittelulla (Ulkoilureittien vaativuusluokittelu, 2015), varoituksilla reittien ennakkotiedoissa (esim. puheli-
men kuulumattomuus alueella) sekä tarvittaessa varoituksilla reitin varrella (esim. vaativan laskun tai tien ylityksen varoitusmerkit).

Vähäistä suurempia riskejä voi sisältyä reitteihin tai toimintoihin esimerkiksi

- kaukana asutuksesta (avun saanti vaikeaa tai hidasta)
- silloin kun käytetään moottoriajoneuvoja (kelkka, vene, jne.)
- vesireiteillä ja vesiaktiiviteeteissa
- pitkillä vaelluksilla tai maastokilpailuissa

Kokeneelle reitin pitäjälle ulkoilureittiä koskevan turvallisuusasiakirjan laatiminen on suhteellisen helppo tehtävä ja siihen on olemassa jo hyviä malleja. Monet reitit ovat kuitenkin yhdistysten ylläpitämiä. Vapaaehtoistyötä tekeville ”maallikoille” riskitason määrittely ja turvallisuusasiakirjan laatiminen on vaativa haaste. Esimerkiksi moni yhdistys ylläpitää vain yhtä tai kahta ulkoilureittiä, jolloin kokemusta asiaan ei kerry.

Reitinpitäjille on ollut toisinaan epäselvää, luetaanko ulkoilureitti Tukesin määrittämäksi luontopalveluksi ja siten ohjelmapalveluksi, vai pidetäänkö reittiä kuluttajaturvallisuuslain määrittelemänä kuluttajapalveluna. Tällä on merkitystä turvallisuusasiakirjavaatimuksen kannalta.

Kuluttajapalvelulla tarkoitetaan sellaista palvelua, joka on tarkoitettu käytettäväksi tai jota olennaisessa määrin käytetään yksityiseen kulutukseen. Toimijoiden näkökulmasta määritelmä on epäselvä ja aiheuttaa hämmennystä erityisesti rakentamattomilla ulkoilupaikeilla. Milloin ja miten esimerkiksi uimiseen käytetty luonnonranta tai jokamiehenoikeudella käytetty metsäpolku muuttuu kuluttajapalveluksi, joka kunnan tulisi ottaa vastuulleen? ”Olennaisen käytön” arviointi rakentamattomassa luontoympäristössä ei ole ongelmaton.

2 Vastuukysymyksiin ja turvallisuuteen liittyvää lainsäädäntöä

Ulkoilureittien vastuukysymyksiä voidaan tarkastella reitin pitäjän, reitin käyttäjän ja ohjelmapalveluyrittäjän näkökulmasta. Eri tahoille kohdistuvia vastuita tunnistetaan lukuisissa eri laeissa. Lainsäädäntöä ja sen muutoksia kannattaa seurata tietoisesti ja aktiivisesti.

2.1 Kuluttajansuojalaki

Kuluttajansuojalaki koskee kulutushyödykkeiden tarjontaa, myyntiä ja muuta markkinointia elinkeinonharjoittajilta kuluttajille. Lakia sovelletaan myös, kun elinkeinonharjoittaja välittää hyödykkeitä kuluttajille. Kuluttajien oikeuksista vaihdanta- ja markkinointitilanteissa säädetään nimenomaan kuluttajansuojalaissa eikä kuluttajaturvallisuuslaissa. Lain toteutumista valvoo kuluttaja-asiamies.

Kuluttajansuojalain mukaan markkinointi ei saa olla hyvän tavan vastaista eikä siinä saa käyttää kuluttajien kannalta sopimatonta menettelyä. Markkinointia pidetään hyvän tavan vastaisena, jos se on selvästi ristiriidassa yleisesti hyväksytyjen yhteiskunnallisten arvojen kanssa ja erityisesti jos siinä suhtaudutaan hyväksyvästi toimintaan, jossa vaarannetaan terveyttä, yleistä turvallisuutta tai ympäristöä ilman, että tällaisen toiminnan esittämiseen on markkinoitavaan hyödykkeeseen liittyvää asiallista perustetta.

Markkinoinnissa ei saa antaa totuudenvastaisia tai harhaanjohtavia tietoja. Harhaanjohtaviksi katsotaan esimerkiksi tiedot, joiden perusteella kuluttajalle syntyy tavalla tai toisella väärä käsitys tarjotun palvelun sisällöstä tai sen hankkimiseen liittyvistä seikoista.

Kuluttajansuojalain vaatimukset kulutustavarasta tai kuluttajapalvelusta annettavista tiedoista voivat olla laajemmat kuin kuluttajaturvallisuuslain tietojenantoasetukseen perustuvat vaatimukset, sillä kuluttajansuojalaki huomioi olennaisina tietoina muitakin kuin kuluttajan turvallisuuden kannalta merkitykselliset tiedot.

Kuluttajansuojalain löydät täältä:

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1978/19780038>

Kulutustavaroista ja kuluttajapalveluista annettavista tiedoista, Tukes-ohje 6/2015:

http://www.tukes.fi/Tiedostot/Tukes-ohjeet/Tukes_ohje_6_2015_Kulutustavaroista_ja_kuluttajapalveluista_annettavat_tiedot.pdf

2.2 Kuluttajaturvallisuuslaki

Kuluttajaturvallisuuslaki on kulutustavaroiden ja -palveluiden turvallisuuden yleislaki. Reitin pitäjän ja yrittäjän turvallisuusvastuut määräytyvät suurelta osin kuluttajaturvallisuuslain pohjalta. Kuluttajaturvallisuuslain avulla varmistetaan reittien ja ohjelmapalveluiden turvallisuutta, ennaltaehkäistään mahdollisia vaaroja

ja varmistetaan vaarojen poistaminen. Lain tarkoituksena on parantaa myös reitin pitäjiä ja yrittäjiä toimintaedellytyksiä. Kuluttajaturvallisuuslaki on kuluttajapalveluja koskeva yleislaki, joka asettaa asiakasturvallisuudelta vaaditun vähimmäistason.

Kuluttajaturvallisuuslainsäädännön lähtökohtana on, että kulutustavaroiden ja kuluttajapalvelujen on oltava turvallisia. Tavara tai palvelu ei saa aiheuttaa vaaraa kenenkään terveydelle tai omaisuudelle. Vastuu turvallisuudesta on toiminnanharjoittajalla eli tuotteen valmistajalla, maahantuojalla ja jakelijalla tai palveluntarjoajalla.

Luonnossa liikkumiseen ja luonnon olosuhteissa toimimiseen liittyy aina riskejä. Palvelu tai tuote katsotaan turvalliseksi, jos se ei lain määritelmän mukaan ole vaarallinen. Turvalliseen palveluun sisältyvät riskit ovat hyväksyttävällä tasolla.

Kuluttajaturvallisuuslaki koskee mm. ulkoilureittejä, luontoreittejä ja merkittyjä polkuja. Tämä johtuu kuluttajaturvallisuuslain sovellusalan määrittelystä: kuluttajaturvallisuuslakia sovelletaan ”(...) kuluttaja-palveluihin, joita tarjotaan, suoritetaan, pidetään kaupan, myydään tai muutoin luovutetaan”.

Kuluttajaturvallisuuslakia ei sovelleta sellaisiin palveluihin, joita yhdistykset tai yhteisöt tarjoavat vain omille jäsenilleen muussa kuin elinkeinotoiminnassa. Tällaisia palveluita ovat esimerkiksi urheiluseuran ainoastaan jäsenilleen järjestämät harjoitukset, lenkit tai retket. Jos yhdistykset tai yhteisöt tarjoavat palvelua muille kuin niiden omille jäsenille, kuluttajaturvallisuuslakia sovelletaan kyseiseen palveluun. Jos palveluntarjoamisessa on tarkoitus tuottaa taloudellista voittoa, kuluttajaturvallisuuslaki ja tietojenantoasetus tulevat sovellettaviksi.

Kuluttajaturvallisuuslaki edellytti ennen, että korkeariskisistä toiminnoista tehtiin ilmoitus kunnan terveysviranomaiselle. Ilmoitusvelvollisuus kumottiin lakimuutoksella, joka astui voimaan toukokuussa 2016. Samaan aikaan kuluttajaturvallisuuslain valvonta siirtyi kunnilta ja aluehallintovirastoilta Tukesille.

Kuluttajapalveluiden turvallisuusvalvonta keskitetään Tukesiin 1.5.2016 alkaen, tiedote:

<http://www.tukes.fi/fi/Ajankohtaista/Tiedotteet/Kuluttajapalvelut/Kuluttajapalveluiden-turvallisuusvalvonta-keskitetaan-Tukesiin-152016-alkaen/>

2.2.1 Huolellisuusvelvollisuus

Kuluttajaturvallisuuslaissa on säädökset toiminnanharjoittajan velvollisuuksista. Reitin pitäjä, kuten kunta tai Metsähallitus on toiminnanharjoittaja. Samoin yrittäjä, joka tarjoaa omatoimisia tai ohjattuja ohjelmapalveluita, on toiminnanharjoittaja.

Kuluttajaturvallisuuslaissa säädetään huolellisuusvelvollisuudesta. Sen mukaan yleinen huolellisuusvelvollisuus koskee kaikkia palveluntarjoajia. Käytännössä huolellisuusvelvollisuus koskee siten reitin pitäjän ja ohjelmapalveluita tarjoavan yrityksen ohella myös palveluiden välittäjää. Jokaisen on omalta osaltaan varmistauduttava, että tarjottu palvelu on turvallinen.

Toiminnanharjoittajan on olosuhteiden vaatiman huolellisuuden ja ammattitaidon edellyttämällä tavalla varmistauduttava siitä, että kulutustavarasta tai kuluttajapalvelusta ei aiheudu vaaraa kenenkään terveydelle tai omaisuudelle. Toiminnanharjoittajalla on oltava riittävät ja oikeat tiedot kulutustavarasta ja kuluttajapalvelusta, ja hänen on arvioitava niihin liittyvät riskit.

Käytännössä huolellisuusvelvoite tarkoittaa mm. sitä, että palvelun on oltava riittävän turvallinen, toiminnanharjoittajan on mietittävä palveluun sisältyvät riskit ja reagoitava ilmenneisiin vaaroihin.

Toiminnanharjoittaja ei voi vapautua huolellisuusvelvollisuudestaan käyttämällä sopimuksissa vastuuvapautuslausekkeita tai ilmoittamalla, että palveluun osallistutaan omalla vastuulla.

2.2.2 Turvallisuusasiakirja

Turvallisuusasiakirjan laatiminen on lakisääteinen (kuluttajaturvallisuuslaki 7 §) velvoite kuluttajapalveluille, joiden riskejä ei voida katsoa vähäisiksi. Palveluntarjoajan on laadittava turvallisuusasiakirja, joka sisältää suunnitelmat vaarojen tunnistamiseksi ja riskien hallitsemiseksi sekä niistä tiedottamiseksi palveluntarjoamisessa mukana oleville.

Seikkailu-, elämys- ja luontopalvelut on katsottu sellaisiksi ohjelmapalvelutyypeiksi, joista tulee laatia turvallisuusasiakirja. Vain sellaisista ohjelmapalveluista, joihin liittyvät riskit ovat vähäisiä, turvallisuusasiakirja voidaan jättää laatimatta. Turvallisuusasiakirjan laatimista pidetään kuitenkin yleisesti suositeltavana ja palveluntarjoajan omaa toimintaa helpottavana, muulloinkin, kuin silloin kun sen laatiminen on lakisääteistä.

2.2.3 Vaarallinen kuluttajapalvelu

Kuluttajaturvallisuuslain mukaan vaarallisesta kuluttajapalvelusta tulee ilmoittaa valvontaviranomaiselle.

Jos toiminnanharjoittaja saa tietoonsa, että hänen suorittamansa palvelu aiheuttaa vaaraa kuluttajan tai palvelun vaikutusalueella olevan henkilön terveydelle tai omaisuudelle, hänen on ilmoitettava asiasta välittömästi valvontaviranomaiselle. Toiminnanharjoittajan on samalla ilmoitettava, mihin toimenpiteisiin hän on ryhtynyt vaaran johdosta.

Vaaratekijän ilmenemisellä tarkoitetaan esim. onnettomuutta, vaaratilannetta tai toiminnanharjoittajan tai muun tahon havaitsemaa tavaraan tai palveluun liittyvää vaaratekijää sekä asiakaspalutteen kautta tullutta tietoa vaarasta. Käytännössä ilmoitusvelvollisuuteen sisältyvät vakavat onnettomuudet ja läheltä piti-tilanteet. Tarvittaessa toiminnanharjoittajan on tehtävä yhteistyötä Turvallisuus- ja kemikaaliviraston kanssa vaaran torjumiseksi.

Tukesin ohje ja lomake:

Vaarallinen palvelu. Toiminnanharjoittajan velvollisuudet, jos palvelu on aiheuttaa vaaraa, Tukes, 2016:

<http://www.tukes.fi/fi/Toimialat/Kuluttajaturvallisuus/Kuluttajapalvelut/Vaarallinen-tavara-tai-palvelu1/>

Ilmoitus valvontaviranomaiselle. Toiminnanharjoittajan ilmoitus valvontaviranomaiselle vaarallisesta palvelusta, Tukes, 2016:

<http://www.tukes.fi/fi/Toimialat/Kuluttajaturvallisuus/Kuluttajapalvelut/Vaarallinen-tavara-tai-palvelu1/Ilmoitus-valvontaviranomaiselle/>

2.2.4 Tietojen ja ennakkotiedon antaminen kuluttajille

Kuluttajaturvallisuuslain mukaan toiminnanharjoittajan on selkeällä ja ymmärrettävällä tavalla annettava kuluttajille ja kuluttajiin rinnastettaville tarvittavat tiedot, jotta he pystyvät arvioimaan kulutustavaroihin ja kuluttajapalveluihin liittyvät vaarat. Tietojen perusteella kuluttajan on voitava arvioida, voiko hän osallistua kyseiseen palveluun.

Tietojenantoasetuksen (VNA 613/2004) mukaan palveluntarjoajan on annettava kuluttajalle ennakolta seuraavat tiedot, jos ne ovat tarpeen kysymyksessä olevasta kuluttajapalveluksesta terveydelle tai omaisuudelle aiheutuvan vaaran torjumiseksi:

- 1) palveluksen vaativuustaso sekä palvelukseen osallistumiselle mahdollisesti asetettavat kuluttajan terveyden tilaa ja muita kuluttajan henkilökohtaisia ominaisuuksia koskevat vaatimukset ja rajoitukset;
- 2) kuluttajalta edellytettävä tarpeellinen valmistautuminen palvelukseen, palvelukseen osallistumiseen mahdollisesti vaadittava ennako-osaaminen tai taitotaso sekä tieto kuluttajan osallistumisen edellyttämistä viranomaisten antamista asiakirjoista ja luvista;
- 3) sellaiset palveluksen suorittamisesta aiheutuvat vaikutukset kuluttajalle, jotka ovat luonteeltaan pysyviä tai joiden muuttaminen myöhemmin saattaa aiheuttaa suuria kustannuksia ja vaivaa;
- 4) sellaiset varusteet, jotka kuluttajan itsensä edellytetään ottavan mukaan, kun palvelusta suoritetaan sekä mahdolliset rajoitukset kuluttajien omien varusteiden käyttämiseen;
- 5) tieto sellaisista palvelukseen liittyvistä seikoista, joiden voidaan arvioida olevan merkityksellisiä kuluttajan terveyden kannalta tai joiden muutoin voidaan olettaa merkittävästi vaikuttavan kuluttajan haluun osallistua palvelukseen, jos nämä seikat eivät käy muutoin ilmi palvelusta koskevissa yleisissä tiedoissa;
- 6) tarpeelliset toiminta- ja käyttäytymisohjeet palveluksen suorittamisen aikana, opastus tarvittavien henkilönsuojaimien asianmukaiseen käyttämiseen sekä toimintaohjeet ja hätätilanneohjeet ja ohjeet toiminnan keskeyttämiseksi sen varalta, että kuluttaja havaitsee palveluksen suorittamisen yhteydessä terveydelle tai omaisuudelle aiheutuvan vakavan vaaran, sekä tarpeelliset turvallisuus- ja toimintaohjeet palveluksen jälkeen mahdollisesti huomioon otettavista seikoista;
- 7) palveluksen suorittamisen yhteydessä käytettävistä tavaroista annettaviin tietoihin on soveltuvin osin noudatettava, mitä 4 §:ssä säädetään kulutustavaroista terveydelle tai omaisuudelle aiheutuvan vaaran torjumiseksi tarpeellisen tiedon antamisesta;
- 8) palveluksen turvallisuudesta vastaava henkilö tai henkilöstö.

Lisäksi on noudatettava, mitä kysymyksessä olevaa kuluttajapalvelusta koskevassa muussa lainsäädännössä on tässä tarkoitettujen tietojen antamisesta säädetty.

Asetuksessa määritellään myös, miten ennakkotiedot ja palvelun aikaiset ohjeet on annettava. Käytännössä esimerkiksi turvallisuuden kannalta tarpeelliset tiedot tulee antaa sellaisilla kielillä, joita osallistujat ymmärtävät. Etenkin jos on tiedossa, että reiteillä käy paljon ulkomaalaisia henkilöitä, voi tietojen antaminen muilla kielillä kuin suomeksi olla tarpeellista. Tietoja voi antaa myös yleisesti tunnetuilla ohje- ja varoitusmerkeillä.

Valtioneuvoston asetus kulutustavaroista ja kuluttajapalveluksista annettavista tiedoista:

<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2004/20040613>

Tietojen selkeys ja ymmärrettävyys

Palveluksesta annettavien ennakkotietojen ja palveluksen suorittamisen aikana annettavien tietojen selkeydestä ja ymmärrettävyydestä säädetään kuluttajaturvallisuuslain 11 §:ssä.

Palveluntarjoajan on ennakkotietoja antaessaan ja palveluksen suorittamisen aikana opastettava. Lisäksi palveluntarjoajan on otettava huomioon kuluttajien perehtyneisyys kysymyksessä olevaan palvelukseen, kyky omaksua ohjeita sekä tarvittaessa palvelukseen osallistuvien erityisryhmien tarpeet.

Tiedot on annettava kirjallisesti, jollei erityisistä syistä muunlainen tiedonanto ole tarkoituksenmukaisempaa.

Valvontaviranomainen eli Tukes voi vaatia, että toiminnanharjoittaja antaa kuluttajille sopivalla tavalla vaaran torjumisen tai ehkäisemisen kannalta tarpeellisia käyttö- tai toimintaohjeita, varoituksia tai muuta tietoa.

Mikä sitten olisi sopiva tapa antaa kuluttajalle tietoa esimerkiksi maastoreitistä? Eksymisen pelko on kokeemattomalle retkeilijälle tuttu tunne, joka haittaa myös luontokokemusta. Maastoreiteillä hyvät ja helposti seurattavat reittimerkinnot ja viitoitukset tekevät kulkemisesta turvallisen tuntuista ja ne vähentävät todennäköisesti myös eksymisiä.

Kielitaito ei saa olla este turvallisuusohjeiden antamiselle. Esimerkiksi moottorikelkkasafarilla kokemattomille, vieraskielisille asiakkaille voidaan antaa suullisten ohjeiden lisäksi esimerkiksi kuviin tai videoihin perustuvia ohjeita.

Kohde- ja reittikuvausten tarjoamisen lisäksi on tarpeen pitää ajan tasalla myös ajankohtaiset, reittiä koskevat tiedot. Nopeastikin vaihtuvaa ajankohtaistietoa (esim. vuodenaikojen vaihteluun liittyvät olosuhdemuutokset) voidaan välittää esimerkiksi verkkosivuilla tai sosiaalisen median kanavilla.

Eri toimintojen parhaimmat ja tehokkaimmat tiedotuskanavat vaihtelevat. Reiteillä, joille kuljetaan tietyn lähtöportin kautta, tehokkain tapa ilmoittaa voi olla portin info-taulu. Isolla reittiverkostolla pyöräilevät maastopyöräilijät taas tavoitetaan ehkä parhaiten pyöräilijöiden omassa sosiaalisen median kanavissa.

2.3 Muita lakeja

Liikuntalaki

Uusi liikuntalaki astui voimaan 1.5.2015. Liikuntalaki määrittää mm. valtion ja kunnan vastuut liikunnan edellytysten luomiseksi.

Valtio vastaa liikuntapolitiikasta, jolla ohjataan mm. liikuntapaikkarakentamista. Opetus- ja kulttuuriministeriö vastaa liikuntapolitiikan yleisestä johdosta, yhteensovittamisesta ja kehittämisestä sekä liikunnan yleisten edellytysten luomisesta valtionhallinnossa.

Liikunnan aluehallinnon tehtävistä vastaavat aluehallintovirastot. Tehtävistä säädetään tarkemmin valtioneuvoston asetuksella. Valtion tulee tehtävää hoitaessaan olla tarpeen mukaan yhteistyössä kuntien, kansalaisjärjestöjen ja muiden liikunta-alan toimijoiden kanssa.

Liikuntalain (5 §) mukaan yleisten edellytysten luominen liikunnalle paikallistasolla on kuntien tehtävä. Kunnan tulee luoda edellytyksiä kunnan asukkaiden liikunnalle ”järjestämällä liikuntapalveluja sekä terveyttä ja hyvinvointia edistävää liikuntaa eri kohderyhmät huomioon ottaen; tukemalla kansalaistoimintaa mukaan lukien seuratoimintaa; sekä rakentamalla ja ylläpitämällä liikuntapaikkoja”.

Tehtävien toteuttamisen kunnassa tulee tapahtua eri toimialojen yhteistyönä sekä kehittämällä paikallista, kuntien välistä ja alueellista yhteistyötä sekä huolehtimalla tarvittaessa muista paikallisiin olosuhteisiin ja tarpeisiin sopivista toimintamuodoista.

Eri toimialojen yhteistyötä ja alueellista yhteistyötä tehdään kunnissa erityisesti hankkeissa. Yhteistyön tulisi olla jatkuva ja avoin toimintatapa.

Liikuntalaki löytyy täältä:

<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150390>

Ulkoilulaki

Ulkoilulaki säätelee ulkoilureitin perustamisesta ulkoilureittitoimituksella. Ulkoilureittitoimitus on tapa tehdä ulkoilureitti muualle kuin kunnan tai valtion omalle maalle. Reittitoimituksella perustettu reitti merkitään kiinteistörekisteriin, joten se on pysyvä. Reitin pysyvyys turvaa pitkäaikaiset investoinnit ja luo varmemman pohjan palvelujen kehittämiseksi ja markkinoinnille.

Ulkoilulain mukaan ulkoilureitin pitäminen, johon kuuluu reitin tekeminen ja kunnossapito, on kunnan asiana. Kunta voi uskoa tehtävän sopivaksi katsotulle yhteisölle.

Ulkoilulaki koskee vain reittitoimitettuja reittejä. Muiden yhteisöjen maille ja yksityismaille reittejä tehdään useimmiten määräaikaisten sopimuksilla.

Sopimukseen perustuva reitti ei aiheuta maanomistajalle (kiinteistölle) pysyvää rasitetta, joten reitin tulevaisuus pidemmällä aikavälillä saattaa olla epävarma. Maanomistajien kanssa tehdyt maankäyttösopimukset ovat useimmiten nopeampi, helpompi ja edullisempi tapa perustaa reitti.

Ulkoilureittien perustamistavoista ei ole saatavissa kattavaa tilastotietoa, mutta vain pieni osa ulkoiluun, retkeilyyn ja liikuntaan tarkoitetuista reiteistä on perustettu reittitoimituksella. Moottorikelkkailureittien perustaminen reittitoimituksella on tavanomaisempaa.

Ulkoilulain löydät täältä:

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1973/19730606>

Maankäyttö- ja rakennuslaki

Maankäyttö- ja rakennuslain soveltamisalaan kuuluvat mm. virkistysalueet ja ylikunnalliset reitit. Ulkoilu- ja virkistymismahdollisuudet ovat osa viihtyisää ja terveellistä elinympäristöä, jota suunnitellaan kaavoituksella.

Maankäyttö- ja rakennuslain tavoitteena on järjestää alueiden käyttö ja rakentaminen niin, että siinä luodaan edellytykset hyvälle elinympäristölle sekä edistetään ekologisesti, taloudellisesti, sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestävä kehitys. Tavoitteena on myös turvata jokaisen osallistumismahdollisuus asioiden valmisteluun, suunnittelun laatu ja vuorovaikutteisuus, asiantuntemuksen monipuolisuus sekä avoin tiedottaminen käsiteltävinä olevissa asioissa.

Maankäyttö- ja rakennuslain löydät täältä:

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990132>

Luonnonsuojelulaki

Luonnonsuojelusäädökset vaikuttavat maastoreittien perustamiseen, ylläpitoon ja käyttöön. Luonnonsuojelulain soveltamisalaan kuuluvat mm. kansallispuistot, luonnonpuistot ja muut valtion luonnonsuojelualueet sekä yksityiset luonnonsuojelualueet. Nämä alueet ovat yleensä kaikkein vetovoimaisimpia retkeilyn ja luontomatkailun kohteita (Kansallispuistojen, valtion retkeilyalueiden ja muiden virkistyskäytöllisesti merkittävimpien Metsähallituksen hallinnoimien suojelualueiden ja retkeilykohteiden käyntimäärät vuonna 2016, Metsähallitus).

Luonnonsuojelulain tavoitteena on luonnon monimuotoisuuden ylläpitäminen, luonnonkauneuden ja maisema-arvojen vaaliminen, luonnonvarojen ja luonnonympäristön kestävä käytön tukeminen, luonnontuntemuksen ja yleisen luonnonharrastuksen lisääminen ja luonnontutkimuksen edistäminen.

Luonnonsuojelulain rauhoitussäännösten mukaan kansallispuistossa ja luonnonpuistossa luontoa muuttava toiminta on kielletty. Sallittuja ovat kuitenkin sellaiset toimenpiteet, joita luonnonsuojelualan asianmukainen hoito tai käyttö edellyttää ja jotka eivät vaaranna alueen perustamistarkoitusta. Lain mukaan luonnonsuojelualueilla saa rakentaa, entistää ja kunnostaa mm. yleisön opastamista, retkeilyä ja alueeseen tutustumista varten tarpeellisia rakennuksia, rakennelmia ja polkuja sekä rakentaa sellaisen tien, joka on tarpeen alueen opastustoiminnan kannalta.

Kansallispuistossa ja muulla luonnonsuojelualueella voidaan joko alueen perustamispäätökseen tai aluetta koskevaan järjestyssääntöön otettavalla määräyksellä kieltää tai rajoittaa liikkumista, leirytyistä tai mairinnousua. Liikkumis- tai mairinnousukielto tai -rajoitus edellyttää, että eläimistön tai kasvillisuuden säilyttäminen sellaista vaatii. Käytännössä jokamiehen oikeudella tapahtuvaa liikkumista voi rajoittaa suhteellisen harvoin ja pienialaisesti, esim. uhanalaisen lajin pesimapaikalla tai uhanalaisen kasvin kasvupaikalla. Liikkumisrajoitus voi olla myös ajallinen ja tarkoittaa esim. mairinnousukieltoa saarelle lintujen pesimäaikana tai liikkumisrajoitusta lumettomana aikana herkän luontotyypin suojelemiseksi.

Aiemman luonnonsuojelulain nojalla ja ennen vuotta 1996 perustettujen suojelualueiden rauhoitussäädökset voivat poiketa nyt voimassa olevan lain rauhoitussäädöksistä.

Kansallispuistolle on sen käyttäjiä varten laadittava järjestyssääntö. Kansallispuistojen ja muiden suojelualueiden järjestyssääntöjä voidaan muuttaa, kun niiden hoito- ja käyttösuunnitelmia päivitetään, yleensä noin 10–15 vuoden välein. Tällöin tulee harkittavaksi mm. olemassa olevien reittien tilanne ja niiden mahdolliset muutokset sekä uusien reittien perustaminen tai aiemmin rajoitettujen liikkumistapojen tai toimintojen hyväksyminen (Suojelualueiden hoidon ja käytön periaatteet, Metsähallitus 2014).

Luonnonsuojelulain mukaan luonnonsuojelusuunnittelussa ja maiseman suojelussa on otettava huomioon taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset näkökohdat sekä alueelliset ja paikalliset erityispiirteet. Käytännössä retkeily ja luontomatkailut ovat osa luonnonharrastuksen lisäämistä ja niitä palvelevilla reiteillä ja retkeilypalveluilla on suuri merkitys paikallis- ja aluetalouteen.

Joidenkin suojelualueiden järjestyssäännöissä on tiettyjä liikkumistapoja koskevia rajoituksia. Esim. kansallispuistossa pyöräily voi olla rajoitettu vain teille tai ratsastus on kielletty kokonaan. Maastossa kulkevien

reittien monikäyttö ei kuitenkaan ratkaisevasti muuta luontoon kohdistuva kulutusta tai painetta jo olemassa olevilla ulkoilureiteillä.

Sellainen ulkoilureittien monikäyttö, joka edellyttää koneellista talviaikaista huoltoa, voi olla helpoin toteuttaa samalle väylälle, jolla jo huolletaan hiihtolatuja. Kelkkahuollon mahdollistaminen muualle maastoon saattaa edellyttää muutosta alueen hoito- ja käyttösuunnitelmaan.

Luonnonsuojelulain löydät täältä:

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1996/19961096>

Suojelualueiden hoidon ja käytön periaatteet, Metsähallitus, 2014:

<https://julkaisut.metsa.fi/assets/pdf/lp/Bsarja/b203.pdf>

Muinaismuistolaki

Kiinteitä muinaisjäännöksiä ovat esimerkiksi ihmisten muinoin tekemät kivilatomukset, kalliomaalaukset, uhrilähteet ja -puut, muinaisilta ajoilta peräisin olevat asumusten jäännökset, muinaisaikaisten linnamäkien ja vallihautojen jäännökset tai muinaisten huomattavien kulkuteiden jäännökset. Kiinteän muinaisjäänneksen kaivaminen, peittäminen, muuttaminen, vahingoittaminen, poistaminen ja muu siihen kajoaminen on kielletty. Kiinteät muinaisjäännökset ovat rauhoitettuja muistoja Suomen aikaisemmasta asutuksesta ja historiasta.

Reiteillä ja taukopaikoilla tai niiden läheisyydessä saattaa olla muinaisjäännekohteita, jolloin muinaismuistolaki vaikuttaa kaikkien rakentamiseen kohteilla.

Monikäyttöä suunniteltaessa on tärkeää pohtia, mitkä käyttömuodot soveltuvat millekin reitille myös kulttuuriperinnön suojelun näkökulmasta. Toisaalta eri käyttäjäryhmien ohjaaminen nykyistä harvemmillä reiteillä on myös suojelun kannalta hyvä asia, koska tällöin käytöstä poistuvien tai toteutumatta jäävien reittien kulttuuriperintökohteet säilyvät. Yleensä kulumisen on kuitenkin seurausta enemmänkin reitin kokonaiskäytön lisääntymisestä eikä niinkään siitä, millä liikkumistavoilla reitillä kuljetaan.

Muinaismuistolain löydät täältä:

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1963/19630295>

Vesiliikennelaki

Vesillä liikkujaa koskevista yleisistä velvollisuuksista säädetään vesiliikennelaissa. Jokaisen vesikulkuneuvolla liikkuvan on noudatettava olosuhteiden edellyttämää huolellisuutta ja varovaisuutta ja toimittava siten, ettei hän ilman pakottavaa syytä vaikeuta tai häiritse muiden liikkumista vesillä. Myös vaaran tai vahingon aiheuttaminen muille taikka vaaran tai merkittävän tai tarpeettoman haitan tai häiriön aiheuttaminen luonnolle tai muulle ympäristölle, kalastukselle, yleiselle luonnon virkistyskäytölle tai muulle yleiselle tai yksityiselle edulle on kiellettyä. Vesikulkuneuvon kuljettajan on noudatettava vesiliikenteen liikennesääntöjä, määräyksiä, kieltoja ja rajoituksia.

Vesiliikennelaissa vesikulkuneuvolla tarkoitetaan veteen tukeutuvaa ja vesillä liikkumiseen tarkoitettua kulukuvälinettä ja laitetta. Siten esimerkiksi kanootilla, veneellä, vesijetillä tai koskenlaskulautalla liikkuminen ovat vesiliikennelain soveltamisalaa. Tukes on linjannut vesireitit ja vesistöihin pohjautuvat aktiviteetit ohjelmopalveluiksi, joihin sisältyvää riskiä ei voida arvioida vähäisiksi, joten näitä aktiviteetteja koskee palveluntarjoajan turvallisuusasiakirjavelvoite.

Vesiliikennelain löydät täältä:

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1996/19960463>

Vahingonkorvauslaki

Vahingonkorvauslaki koskee yhtä lailla reitin käyttäjää, ohjelmapalveluyrittäjää ja reitin pitäjää. Vahingonkorvaus voi tulla kyseeseen tapauksessa, jossa on kyse tahallisesti, virheellä tai laiminlyönnillä aiheutetusta vahingosta.

Jos vahingon kärsineen puolelta on myötävaikutettu vahinkoon tai jos muu vahingon aiheuttaneeseen tekkoon kuulumaton seikka on myös ollut vahingon syynä, voidaan vahingonkorvausta kohtuuden mukaan sovitella (6 luku 1 §). Esimerkiksi asiakkaan oma huolimattomuus, päihtymys tai ohjeiden noudattamatta jättäminen voisivat olla tällaista myötävaikuttamista.

Käytännössä tavanomaiset ulkoilutapaturmat, esimerkiksi kaatuminen maastoreitillä tai ladulla ovat normaaleja luonnossa liikkumiseen sisältyviä riskejä, jotka eivät oikeuta vahingonkorvaukseen palveluntarjoajalta (reitin pitäjä tai ohjelmapalveluyrittäjä), mikäli näiden huolellisuusvelvoitteet on asianmukaisesti hoidettu. Tällaisissa tapaturmissa on yleensä kyse ulkoilijan omasta virheestä, huolimattomuudesta tai taitamattomuudesta.

Vahingonkorvauslaki voi tulla kyseeseen esimerkiksi tapauksessa, jossa joku turmelee reittiä tahallaan. Esimerkiksi opasteiden ilkivaltainen sotkeminen tai viittojen vääntely aiheuttavat vahinkoa reitin pitäjille ja haittaa reitin käyttäjille. Vahingonkorvaus voi tulla kyseeseen myös silloin kun esimerkiksi hiihtoladun ajamisessa tehty virhe aiheuttaa vahingon ulkoilijalle.

Vahingonkorvauslain löydät täältä:

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1974/19740412>

Rikoslaki

Rikoslaissa säädetään rangaistuksesta, jos joku aiheuttaa toiselle vaaran tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta.

Tahallista vaaran aiheuttamista voi olla esimerkiksi ilkivaltainen hiekan levittäminen ladulle jyrkkään laskuun tai erilaisten esteiden asettaminen poluille tai reiteille. Vaaran aiheuttamisesta vastaa aina teon tekijä. Reitin pitäjän vastuu tulee kuluttajaturvallisuuslain huolellisuusvelvoitteen kautta: esimerkiksi palveluntarjoajan on reagoitava tiedossa olevaan vaaraan ja ryhdyttävä toimenpiteisiin. Tahallista vaaran aiheuttamista kuluttajalle ei käytännössä ole esimerkiksi yllättävän tuulen reitille kaatama puu, josta reitin pitäjä ei ole tietoinen.

Rikoslain löydät täältä:

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001>

Terveystarvelaki

Reittejä ja vastaavia ulkoilu- ja liikuntamahdollisuuksia tarjoamalla voidaan edistää kuntalaisten luonnossa liikkumista ja terveyttä. Terveystarvelaissa säädetään mm. kunnan vastuista terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseksi kunnassa. Lain mukaan kunnan on seurattava asukkaitensa terveyttä ja hyvinvointia sekä niihin vaikuttavia tekijöitä väestöryhmittäin sekä kunnan palveluissa toteutettuja toimenpiteitä, joilla vastataan kuntalaisten hyvinvointitarpeisiin.

Terveydenhuoltolain löydät täältä:

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101326>

3 Tukesin ohjeita reitin pitäjän velvollisuuksista

Palveluntarjoajana pidetään luonnollista henkilöä sekä julkista tai yksityistä oikeushenkilöä, joka suorittaa, pitää kaupan, tarjoaa, myy tai muutoin luovuttaa tai välittää kuluttajapalveluja. Palveluntarjoaja voi olla esim. yritys, kunta tai yhdistys. Kuluttajapalveluiksi katsotaan mm. ulkoilureittien pitäminen yleistä käyttöä varten.

Palveluntarjoajan ja siten myös reitin pitäjän velvollisuuksiin kuuluvat:

- huolellisuusvelvollisuus
- tietojen antaminen palvelusta
- riskinarviointi ja omavalvonta
- onnettomuuskirjanpito
- vaaraa aiheuttaneesta palvelusta ilmoittaminen
- turvallisuusasiakirjasta huolehtiminen

Tukesin ohje palveluntarjoajan velvollisuuksista, 2016:

<http://www.tukes.fi/fi/Toimialat/Kuluttajaturvallisuus/Kuluttajapalvelut/Vaatimuksia-palveluntarjoajalle/>

3.1 Huoltosuunnitelma ja -päiväkirja osana huolellisuusvelvoitetta

Huoltosuunnitelma ja huoltopäiväkirja ovat asiakirjoja, joissa esitetään määräaikaishuoltoa ja -tarkastusta vaativat kohteet, kuten tilat, koneet, laitteet ja muut välineet. Huoltosuunnitelmaan kirjataan huoltojen ja tarkastusten osalta mitä on tehty, milloin ja kenen toimesta. Huoltosuunnitelma ja -päiväkirja ovat keskeinen osa omavalvontaa. Ongelmatapauksissa huoltopäiväkirjasta voidaan tarkistaa, miten ja milloin huolellisuusvelvoitteet on hoidettu.

Käytännössä reiteillä ja poluilla määräaikaisesti tarkastettavia ja huollettavia kohteita voivat olla esimerkiksi infotaulut ja viitoitus, sillat, pitkospuut, laiturit, tulipaikat ja vastaavat reittirakenteet sekä kartat ja verkkotiedot.

Käytännössä reitin ylläpitäjän oma määräaikaistarkastus voi olla esim. vuositarkastus tai kausitarkastus vuodenajan ja reitin käyttötavan vaihtuessa. Huoltopäiväkirjaan voidaan merkitä esim. päivittäinen latujen kunnostus, kesäreitin tarkistus kauden alussa, reitin nettitietojen päivitys tai tiedottaminen olosuhteista johtuvasta poikkeustilanteesta. Reitin pitäjä vastaa, että rakenteet ovat oikein käytettynä turvallisia. Turvallisuus varmistetaan huoltosuunnitelman mukaisilla tarkistuksilla ja huolloilla.

3.2 Riskien arviointi ja omavalvonta

Riskien arviointi on keskeinen osa toiminnan turvallisuussuunnittelua ja toiminnanharjoittajan huolellisuusvelvollisuutta. Riskien arvioinnin ja hallinnan avulla voidaan suunnitelmallisesti ennaltaehkäistä mahdollisten tapaturmien ja onnettomuuksien syntymistä. Kirjallinen riskien arviointi tulee sisällyttää osaksi turvallisuusasiakirjaa.

Reittien ylläpitäjien tulee arvioida ulkoilureittien riskit. Reittien ja niiden rakenteiden vaarat on syytä tunnistaa, jotta voidaan tehdä tarvittavat toimenpiteet vaarojen poistamiseksi ja onnettomuuksien ennaltaehkäisemiseksi.

Ulkoilureiteillä riskeihin vaikuttavat muun muassa kohteen sijainti, vaativuus, maasto ja ympäristöolosuhteet. Metsähallitus on arvioinut reittiensä olevan vähäriskisiä. Kuntien ylläpitämät luontoreitit ovat samankaltaisia, jolloin kuluttajaturvallisuuslain velvoitteet rajoittuvat poikkeuksia lukuun ottamatta huolellisuusvelvollisuuteen ja ennakkoinformaation antamiseen palveluista.

Riskien arvioinnissa ja hallinnassa:

- tunnistetaan, mitä vaaroja toimintaan liittyy, missä tilanteissa vaaroja voi esiintyä ja millaisia tapaturmia tai onnettomuuksia toiminnassa voi tapahtua.
- mietitään toimenpiteitä vaarojen poistamiseksi, riskien pienentämiseksi sekä tapaturmien ja onnettomuuksien ennaltaehkäisemiseksi.
- varaudutaan ja luodaan valmius toimia mahdollisissa onnettomuustilanteissa.

Reitin pitäjän omavalvonta koskee riskien arviointia, turvallisuussuunnittelua ja kunnossapitoasioita. Reitin kunnossapitoa varten Tukes suosittelee kunnossapitosuunnitelman laatimista sekä kunnossapidon ja huoltojen kirjaamista huoltopäiväkirjaan.

Omavalvonnasta on hyötyä palveluntarjoajalle, sillä:

- onnettomuuksia ennalta ehkäistään tehokkaasti omavalvonnalla
- onnettomuuksien tapahtuessa vahinkojen suuruus saadaan minimoitua
- mahdolliset riskit on hahmotettu eivätkä ne tule yllätyksenä
- turvallisuustason parantuessa myös asiakaspalvelun laatu usein paranee
- asiakkaat kokevat palvelun turvallisiksi ja siten myös houkuttelevaksi

Riskinarvioinnin lähtökohtana on, että palveluntarjoaja arvioi riskit itse. Riskitaso on reitin pitäjän oma arvio, joka perustuu ammattitaitoon ja oman palvelun hyvään tuntemiseen sekä tapaturmien ja läheltä piti-tilanteiden kartoittamiseen. Kun toiminnanharjoittaja tekee palvelunsa riskinarviointia, hänen on asetettava kuluttajien turvallisuus korjaavista toimista aiheutuvien kustannusten edelle.

Suuremmat riskit pyritään torjumaan toimenpiteillä (esim. reitin linjaus siten, ettei junarataa tarvitse ylittää tai hiihtoreitin linjaus loivemmaksi ennen tien ylitystä). Ellei akuuttia vaaraa aiheuttavaa seikkaa pystytään korjaamaan heti, siitä tulisi tiedottaa käyttäjille (esimerkiksi heikko silta). Lisäksi esimerkiksi reitin ylittäessä autotien myös tienkäyttäjää varoitetaan ulkoilureitistä liikennemerkkein (esim. varoitusmerkki hiihtäjistä).

Reitin pitäjän tehtävä on suunnitella tiedottaminen, reitin huolto ja muut toimenpiteet riskikartoituksen perusteella.

Mikäli reittiä ei enää ylläpidetä tai jos reitillä on vaaroja joita ei kyetä heti korjaamaan, reitin pitäjä voi sulkea reitin tilapäisesti tai kokonaan. Reitin pitäjän on ilmoitettava reitin sulkemisesta esim. reitin lähtöpis-teissä ja verkkosivuilla ja muissa ennakkotiedoissa. Joskus reitin ylläpito voi päättyä resurssien puutteessa tai käytön vähäisyyden takia. Mikäli reitti lakkautetaan kokonaan, mahdolliset epäkuntoiset tai muuten vaa-raa aiheuttavat rakenteet on poistettava maastosta. Omatoiminen retkeilijä voi liikkua entisellä reitillä joka-miehen oikeudella.

3.3 Onnettomuuskirjanpito

Tukeisiin tulee tehdä ilmoitus vaarallisesta kuluttajapalvelusta (kuluttajaturvallisuuslaki 8 §). Tämän lisäksi toiminnanharjoittajan tulee huolellisuusvelvollisuuden täyttämiseksi seurata toiminnassaan tapahtuvia on-nettomuuksia ja vaaratilanteita, vaikka näistä ei tarvitsisikaan tehdä edellä mainittua ilmoitusta viranomai-selle.

Onnettomuudet ja vaaratilanteet kirjataan toiminnanharjoittajan omaan onnettomuuskirjanpitoon. Onnet-tomuuskirjanpito auttaa reitin pitäjää huomaamaan riskejä ja ehkäisemään vaaroja.

Kynnys kirjausten tekemiseksi tulisi pitää alhaisena, sillä kirjanpito on toiminnanharjoittajan oma työkalu turvallisuustoiminnan kehittämisessä. Syiden kirjaaminen tuo selvyttä siihen, onko onnettomuus aiheutu-nut esim. reitin tai rakenteen ominaisuuksista, olosuhteista tai käyttäjän omasta toiminnasta. Onnetto-muuskirjanpidon toteuttamisesta ja hyödyntämisestä on saatu hyviä kokemuksia mm. ilmailuturvallisuuden alalla.

Myös kuluttaja voi tehdä ilmoituksen vaarallisesta palvelusta, mikäli kuluttaja havaitsee tai hänen tietoonsa tulee kuluttajapalveluun liittyvä vaara tai läheltä piti -tilanne.

Ilmoitus vaarallisesta palvelusta, Tukes, 2015:

<https://www.tukes.fi/fi/Kuluttajille/Vaarallinen-tavara---palvelu/Ilmoitus-vaarallisesta-tavarasta-tai-palve-lusta1/>

Vaarallinen palvelu. Toiminnanharjoittajan velvollisuudet, jos palvelu on aiheuttaa vaaraa, Tukes, 2016:

<http://www.tukes.fi/fi/Toimialat/Kuluttajaturvallisuus/Kuluttajapalvelut/Vaarallinen-tavara-tai-palvelu1/>

3.4 Tietojenantovelvoite

Kuluttajaturvallisuuslaissa säädetään velvollisuudesta antaa kuluttajalle kaikki turvallisuuden kannalta tar-peelliset tiedot. Kuluttajaturvallisuuslain mukaista tietojenantovelvollisuutta täsmentää tietojenantoasetus. Turvallisuuden kannalta tarpeellisia tietoja ovat ne tiedot kulutustavarasta ja kuluttajapalvelusta, joita ku-luttaja tarvitsee terveydelle tai omaisuudelle aiheutuvan vaaran torjumiseksi. Tällaisia tietoja ovat esimer-kiksi käyttö- ja toimintaohjeet sekä erilaiset varoitukset.

Tukes on antanut ohjeen kulutustavaroista ja kuluttajapalveluista annettavista tiedoista (Tukes-ohje 6/2015). Tukesin ohje on yleisohje pääasiassa tietojenantoasetuksen soveltamisesta. Ohjeessa kuvataan

kuluttajaturvallisuuslainsäädännön sisältöä, valvontakäytäntöä sekä markkinavalvonnasta ja riskien arvioinnista saatuja kokemuksia.

Sekä kuluttajaturvallisuuslain valvontaviranomaiset että toiminnanharjoittajat voivat hyödyntää ohjetta arvioidessaan annettavien tietojen vaatimustenmukaisuutta. Ohje kuvastaa Tukesin näkemystä siitä, miten kuluttajaturvallisuuslainsäädännön vaatimukset tietojen antamisesta voidaan täyttää. Toiminnanharjoittajan on mahdollista täyttää lainsäädännön vaatimukset myös muilla tavoin.

Tukesin valvontakäytännössä on katsottu, että jos tavara tai palvelu on kuluttajien saatavilla, sen on täytettävä kuluttajaturvallisuuslain ja tietojenantoasetuksen vaatimukset. Palvelulta ei edellytetä vastikkeellisuutta. Esimerkiksi leikkikentillä tai yleisötapahtumissa on annettava turvallisuuden kannalta tarpeelliset tiedot, vaikka niiden käyttö olisi maksutonta.

Ulkoilureitit, retkeilypolut ja vastaavat ovat kuluttajien saatavilla ja vastikkeetta käytössä. Omalla tavallaan koko luontoympäristö on aina kuluttajien saatavilla eikä reitti ole rajattu alue, missä kuluttajia voidaan aina tavoittaa. Kuluttaja voi tulla reitille lähes mistä vain ja poistua reitiltä ”ei-ylläpidettyyn” luontoon käymättä reitin virallisella lähtöpisteellä, missä kulkijoita ohjeistetaan reitin käyttöön ja turvallisuuteen. Vapaa ja kaikille avoin luontoympäristö on erityyppinen kuin rakennettu ja rajattu palvelu, mikä aiheuttaa palveluntarjoajille epäselvyyttä ja epätietoisuutta vastuista ja niiden rajoista. Asiaa tulisi selkeyttää viranomaisten ja palveluntarjoajien yhteistyöllä.

Esimerkkejä reiteillä annettavista ennakkotiedoista ja toimintaohjeista

Tarpeellisia ennakkotietoja ulkoilureiteillä ovat esimerkiksi latujen kunnossapitotilanne, hiihtoladun vaatavuus tai soveltuvuus eri taitotasoille, tiedot vaellusreitien lähtöpisteistä ja taukopaikoista, välimatkatiedot ja reitin pitäjän yhteystiedot infotaulussa.

Tarpeellisia eri tavoin annettavia toimintaohjeita reiteillä ovat esimerkiksi reitistön nettisivuilla kerrotut suositeltavat varusteet, avunhälyttämisen ohjeet infotauluissa lähtöpisteellä ja taukopaikoilla tai ladunvarrella varoitus tienylityksestä tai vauhdikkaasta laskusta.

Tukesin ohje kulutustavaroista-ja-kuluttajapalveluista-annettavista-tiedoista, 2015:

<http://www.tukes.fi/fi/Palvelut/Tukes-ohjeet/Kuluttajaturvallisuus/Tukes-ohje-62015-Kulutustavaroista-ja-kuluttajapalveluista-annettavista-tiedoista/>

4 Tukesin ohjeita ohjelmapalvelujen velvoitteiden täyttämiseksi

Valvontaviranomaisen ohjeissa esitetyt näkemykset tarjoavat toiminnanharjoittajalle esimerkkejä ja vaihtoehtoja toimia turvallisesti. Toiminnanharjoittajan on mahdollista täyttää lainsäädännön vaatimukset myös muilla tavoin. Kuluttajaturvallisuuslain 11 §:n mukaan kuluttajapalvelun vaarallisuutta arvioitaessa huomiota voidaan kiinnittää muun muassa valvontaviranomaisten ohjeisiin ja suosituksiin. Tukesin ohje 2/2015 pohjautuu vanhempiin Kuluttajaviraston ohjeisiin (9/2003) ohjelmapalveluiden turvallisuuden edistämiseksi ja korvaa sen ja aikaisemmat ohjeet.

Ohjelmapalveluiden kirjo on valtava ja palvelut sisältävät erilaisia riskejä. Ohjelmapalvelussa on tyypillistä, että asiakas osallistuu aktiivisesti suoritettavaan toimintaan. Joihinkin ohjelmapalveluihin sisältyy huomattavia riskejä, koska yleensä osallistujille halutaan tarjota elämyksiä ja tilanteita, joita he eivät ole aikaisemmin kokeneet.

Tukes on katsonut turvallisuusasiakirjan laatimista edellyttäviksi seikkailu-, elämys- ja luontopalveluiksi sekä näihin rinnastettaviksi muiksi ohjelmapalveluiksi mm. seuraavat palvelut:

- kalastusmatkailupalvelut
- melontapalvelut
- kanoottireitit
- yleiseen käyttöön tarkoitetut pulkkamäet
- ohjelmapalvelut, joihin liittyy riistaeläimiä, kuten metsästys safari tai karhujen katselu/kuvaus
- moottorikelkkasafarit

Toiminnanharjoittajalla, esim. ohjelmapalveluyrittäjällä, on aina kuluttajaturvallisuuslain perusteella huolellisuusvelvollisuus asiakkaidensa turvallisuudesta. On tärkeää, että toiminnanharjoittaja on miettinyt valmiiksi mahdolliset riskitilanteet ja ennakoitunut mahdollisimman hyvin erilaisten osallistujaryhmien käyttäytymisen.

Tukesin ohjetta sovelletaan lisäksi omatoimiseen ohjelmapalvelutoimintaan tai sen osaan. Tukes on katsonut, että ulkoilureitit kuuluvat omatoimisiin ohjelmapalveluihin, jolloin reittejäkin koskisi turvallisuusasiakirjavelvoite. Lähireitille tehtävän omatoimisen lumikenkäretken tai lapsiperheen luontopolkueväretken riskit ovat kuitenkin minimaalisia verrattuna esimerkiksi koskenlaskun tai kaukomatkailijoille suunnatun moottorikelkkailun riskeihin. Erilaiset tulkinnat siitä, onko reitti kuluttajapalvelu vai omatoiminen ohjelmapalvelu, on aiheuttanut reitinpitäjille epävarmuutta, kun turvallisuusasiakirjan laatiminen on monelle uusi ja tuntematon asia.

Käytännössä vähäistä suurempia riskejä reiteillä voivat muodostaa esimerkiksi tien tai rautatien ylitykset, reitin kulku lähellä jyrkänteen reunaan, vesistönylitykset (esim. lautat, vaativat kahlauspaikat), erityisen vaikea maasto tai alueen erämaisuus (esim. reitti puhelimen kuuluvuusalueen ulkopuolella ja/tai avunsaanti kaukana). Käytännössä erityisiä korkeita riskejä pyritään kuitenkin välttämään jo reitin suunnittelussa sekä käyttäjiä opastamalla ja varoittamalla.

Tukesin ohjeet ohjelmapalveluiden turvallisuuden edistämiseksi ovat yleisohjeita, joita sovelletaan eri ohjelmapalveluissa huomioiden palvelun erityispiirteet ja niiden fyysinen ja psyykinen vaativuus. Ohjetta sovelletaan myös erilaisiin kuluttajille tarjottaviin kilpailuihin sekä joukkoliikuntatapahtumiin, kuten massahiihtoihin ja juoksupahtumiin.

Huolellisuusvelvollisuus koskee myös ohjelmapalveluiden välittäjiä. Heillä on velvollisuus varmistaa, että välitettävät kuluttajapalvelut ovat turvallisia ja että alihankkijat noudattavat lainsäädännön vaatimuksia.

Olosuhderajoitukset

Palvelun tarjoamiselle ja suorittamiselle on tarvittaessa määriteltävä olosuhderajoitukset huomioiden vallitsevat maasto-, ympäristö- ja sääolosuhteet sekä ohjaajien lukumäärä.

Olosuhteita, jotka voivat vaikuttaa palvelun tarjoamiseen ovat esimerkiksi sateen tai pakkasen aiheuttama liukkaus, jään sulaminen, kylmyys, kuumuus tai huonot valaistusolosuhteet. Toiminnanharjoittajalla tulee olla selkeät toimintaohjeet sen varalle, että olosuhteet muuttuvat ohjelman aikana (esim. ukkonen tai sumu). Olosuhderajoitukset ja toimintaohjeet olosuhteiden muuttuessa tulee merkitä turvallisuusasiakirjaan ja niiden tulee olla koko henkilökunnan tiedossa. Jos toiminta ei ole turvallista, ei palvelua tule tarjota.

Lue lisää ohjelmapalvelujen turvallisuuden edistämisestä

Ohjelmapalveluiden turvallisuuden edistäminen Tukes-ohje 2/2015:

http://www.tukes.fi/Tiedostot/Tukes-ohjeet/Tukes-ohje_2_2015_Ohjelmapalveluiden_turvallisuus.pdf

Ohjelmapalvelut, Tukes, 2016:

<http://www.tukes.fi/fi/Toimialat/Kuluttajaturvallisuus/Kuluttajapalvelut/Palveluiden-turvallisuusvaatimuksia/Ohjelmapalvelut/>

Ohjeita asiakkaalle

Tukes on antanut ohjeen, joka koskee ohjelmapalveluun osallistuvia asiakkaita (Tukes-Ohje 2/2015. liite 2).

Asiakkaan ohje kehottaa mm. toimimaan seuraavasti:

- toimi järjestäjän antamien ohjeiden mukaan
- on parempi kysyä kuin hosua ja katua
- älä osallistu toimintoon johon et tunne pystyväsi - on järkevää osata kieltäytyä
- älä osallistu päihteiden vaikutuksen alaisena tai tee sosiaalisen paineen alla asioita, joista et selviydy
- noudata järjestäjän antamia ikä- ja kokorajoja
- käytä turvallisuusvälineitä ja muista huolehtia perusturvallisuusasioista myös ohjelmapalvelun aikana

Ohjelmapalvelun on oltava osallistujaryhmä (esim. lapset, nuoret, ikäänntyneet tai liikuntarajoitteiset henkilöt) ja osallistujien lukumäärä huomioon ottaen joka hetki turvallista. Turvallisuusasiakirja-asetuksen mukaan toiminnanharjoittajan on etukäteen arvioitava ohjelmapalveluun tai sen osaan yhtäaikaaisesti osallistuvien asiakkaiden enimmäismäärä eri olosuhteissa.

Toiminnanharjoittajan on myös etukäteen selvitettävä turvallisuuden kannalta tarpeelliset ikä-, kunto-, kokemus- tai muut vaatimukset ja rajoitukset. Kyseiset tiedot merkitään turvallisuusasiakirjaan.

Tukesin ohje Ohjelmapalveluiden turvallisuudesta, 2015:

http://www.tukes.fi/Tiedostot/Tukes-ohjeet/Tukes-ohje_2_2015_Ohjelmapalveluiden_turvallisuus.pdf

Turvallisuusvarusteet

Huolellisuusvelvollisuuteen sisältyy velvollisuus varmistua ohjelmapalvelussa käytettävien tilojen, rakenteiden, rakennusten, laitteiden, koneiden, reittien, varusteiden, henkilösuojainten ja muun tarpeiston turvallisuudesta. Suorituksen aikana osallistujien ja henkilökunnan tulee käyttää tarvittavia ja hyväksytyjä turvallisuusvarusteita ja henkilösuojaimia. Ennen toiminnan aloittamista toiminnanharjoittajan on varmistettava, että osallistujilla on toiminnan edellyttämät suojaimet sekä asianmukainen varustus ja vaatetus. Toiminnanharjoittaja vastaa myös siitä, että osallistujille annetaan kaikki turvallisuuden kannalta tarpeelliset tiedot ja että he ovat tietoisia palveluun sisältyvistä riskeistä.

Osallistujan hyvinvointi

Osallistujien hyvinvointia tulee tarkkailla aktiviteetin aikana esimerkiksi hypotermian, lämpöuupumisen, paleltumisen, väsymisen, sairastumisen tai pelkotilojen varalta. Toiminnanharjoittajan on otettava huomioon myös sellaiset seikat, jotka voivat aiheuttaa riskejä ja vaaratekijöitä osallistujalle palveluun osallistumisen jälkeen (esim. terveyshaitta). Toiminnanharjoittajan on kerrottava osallistujille sellaisista seikoista, jotka voivat ilmetä vasta palvelun jälkeen ja joihin tulee kiinnittää huomiota. Lisäksi tulee kertoa toimintaohjeet kyseisten tilanteiden varalle (esim. ohjeistamalla sukellussafarin osallistujia seuraamaan terveydentilaa palvelun päätyttyä).

Päihteet

Toiminnanharjoittajan tulee huolellisuusvelvollisuuden mukaisesti ja osana riskien arviointia määrittää selkeä raja päihteiden käytön suhteen. Päihteiden vaikutuksen alaisena ohjelmapalveluun tai sen osaan osallistuminen lisää onnettomuusvaaraa.

Jos päihtyneenä osallistuminen on kokonaan kiellettyä, siitä tulee ilmoittaa selkeästi esimerkiksi osallistumismaksun yhteydessä ja etukäteen jaettavissa ennakkotiedoissa. Päihteiden käytöstä on hyvä mainita myös sopimusehdoissa, jotta asia ei tule osallistujille yllätyksenä. Rikoslain rangaistussäännökset liikennerikoksista, esimerkiksi rattijuopumuksesta, vesiliikennejuopumuksesta sekä kulkuneuvon luovuttamisesta juopuneelle soveltuvat myös kuluttajapalveluihin.

Eläimet ohjelmapalveluissa

Ratsastuspalvelujen turvallisuuden edistämiseksi on erillinen Tukesin ohje. Hevosen kanssa toimimiseen liittyy aina riskejä (esim. hevosen selästä putoaminen tai hevonen potkaisee asiakasta). Riski on hyväksyttävä, jos ratsastuspalvelussa on toteutettu tilanteeseen nähden tarkoituksenmukaiset toimet vaarojen poistamiseksi.

Ohjelmapalveluissa, joihin liittyy eläinten kanssa toimiminen, toiminnanharjoittajan on huolellisuusvelvollisuutensa mukaisesti varmistettava, että eläimet soveltuvat ja ovat koulutettuja kyseiseen toimintaan. Tieto palveluun liittyvistä eläimistä on kerrottava kuluttajalle etukäteen, jos se ei selvästi käy ilmi palvelun luonteesta tai kuvauksesta taikka nimestä, jolla palvelua markkinoidaan. Näin esimerkiksi allergiset henkilöt voivat arvioida, onko heidän mahdollista osallistua palveluun. Toiminnanharjoittajalla ja työntekijöillä tulee olla riittävä kokemus eläinten kanssa toimimisesta. Asiakkaiden toimimista eläinten kanssa tulee valvoa.

Palvelussa käytettävien eläinten tulisi olla ihmisystävällisiä sekä lapsille että aikuisille ja niiden tulisi käytettyä luotettavasti, etteivät ne aiheuta vaaraa. Toiminnan tulee täyttää eläinsuojelulain ja -asetuksen määräykset. Niissä säädetään muun muassa eläinten pitopaikkaan, hoitoon ja kohteluun liittyvistä seikoista.

Tukesin ohje ratsastuspalveluiden järjestämisestä, 2015:

<http://tukes.fi/fi/Palvelut/Tukes-ohjeet/Kuluttajaturvallisuus/Tukes-ohje-52015-Ratsastuspalveluiden-turvallisuuden-edistaminen/>

5 Turvallisuusasiakirja

Tukes suosittelee turvallisuusasiakirjaa kaikille kuluttajapalveluille, riippumatta riskien suuruudesta. Turvallisuusasiakirja on toiminnanharjoittajan työkalu palveluun liittyvien turvallisuusasioiden järjestämisessä ja kirjaamisessa sekä keskeinen osa omavalvontaa.

Turvallisuusasiakirjalla toiminnanharjoittaja (palveluntarjoaja) pystyy osoittamaan, että hänellä on riittävät tiedot kuluttajapalvelusta sekä siihen liittyvistä riskeistä. Asiakirja helpottaa reitin pitäjää ja ohjelmapalveluyrittäjää kehittämään omaa toimintaansa turvallisiksi. Se on myös toiminnanharjoittajan tukena, jos jotain sattuu: turvallisuusasiakirja osoittaa, että riskejä on mietitty, vaaroihin reagoitu ja hätätilanteita varten on toimivat ohjeet.

Turvallisuusasiakirjaa koskeva valvonta on pistokokeenomaista ja asiakirja esitetään viranomaiselle vain pyydettyäessä. Viranomaiset eivät tarkasta kaikkia tuotteita tai palveluita. Valvontaviranomaiset eivät myöskään myönnä hyväksymisiä turvallisille tuotteille, vaan toiminnanharjoittaja vastaa itse siitä, että tuote on turvallinen. Asiakkaille turvallisuusasiakirjaa ei tarvitse esittää ellei palveluntarjoaja itse katso sitä tarkoituksenmukaiseksi.

Turvallisuusasiakirjan laatimisesta ja sisällöstä säädetään tarkemmin Valtioneuvoston asetuksessa eräitä kuluttajapalveluja koskevasta turvallisuusasiakirjasta 1110/2011. Löydät asetuksen täältä:

<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2011/20111110>

5.1 Turvallisuusasiakirjan tarve ja laatiminen

Turvallisuusasiakirjaa ei tehdä viranomaisia varten, vaan ensisijaisesti toiminnanharjoittajaa itseään varten. Turvallisuusasiakirjan tulee olla laajuutensa ja yksityiskohtaisuutensa puolesta tarkoituksenmukaisessa suhteessa tarjottavien palveluiden laajuuteen ja niiden sisältämiin riskeihin. Turvallisuusasiakirjaan sisällytetään vain ne asiat, joita kyseessä oleva toiminta edellyttää.

Palveluntarjoajan, joka tarjoaa seuraavia palveluita, on laadittava lain mukaan turvallisuusasiakirja:

- eläintarha, kotieläinpuisto
- laskettelukeskus ja muu rinnekeskus
- leikkikenttä
- rullalautailupaikka ja vastaavanlainen pyöräilypaikka

- seikkailu-, elämys- ja luontopalvelu sekä niihin rinnastettava muu ohjelmapalvelu, jollei siihen sisältyvää riskiä voida arvioida vähäiseksi
- ratsastustalli ja muu ratsastuspalvelu
- uimaranta ja talviuintipaikka
- tapahtuma, joka sisältää merkittävän riskin, josta toteutuessaan voi aiheutua vaaraa jonkun turvallisuudelle palveluun osallistuvien ihmisten suuren määrän tai muun erityisen syyn vuoksi

Turvallisuussuunnitelmien tulee olla realistisia, jotta ne hädän hetkellä toimivat myös käytännössä. Kunkin toiminnanharjoittajan tulee tehdä turvallisuusasiakirjasta omaan toimintaansa ja toimintaympäristöönsä sopiva. Kuhunkin kuluttajapalveluun tulee laatia oma, juuri kyseiseen toimintaan soveltuva ja sen erityispiirteet huomioon ottava turvallisuusasiakirja.

Jos palvelua toteuttamassa on useita eri tahoja, kuten alihankkijoita, on huolehdittava siitä, että turvallisuussuunnittelussa on otettu huomioon koko ketju.

Toiminnanharjoittajan tulee käytännössä toimia turvallisuusasiakirjassa esitetyllä tavalla ja pitää huoli siitä, että henkilökunta tuntee ja osaa turvallisuusasiakirjan mukaisen toiminnan. Jotta turvallisuusasiakirja ja mm. riskien arviointi vastaa todellista toimintaa, on toiminnanharjoittajan edustajien tärkeää itse kiinteästi osallistua asiakirjan laatimistyöhön, vaikka asiakirjan laadinnassa käytettäisiin apuna esim. ulkopuolista konsulttia.

Toiminnassa, jossa turvallisuusasiakirja ei ole lakisääteinen velvoite, toiminnanharjoittajalla on kuitenkin oltava suunnitelmat turvallisuutta takaavista toimenpiteistä ja hätätilanteessa toimimisesta. Turvallisuussuunnitelma voi olla turvallisuusasiakirjaa suppeampi, esim. vain yhtä palvelua koskeva suunnitelma.

Ulkoilureittien riskit lähtökohtaisesti vähäiset

Tukesin ja aluehallintoviraston linjausten mukaan tavanomaisten ulkoilu- tai retkeilyreittien riskit on katsottu lähtökohtaisesti vähäisiksi ja näin ollen turvallisuusasiakirjavelvoite ei yleensä koske ulkoilureittejä. Riskit on kuitenkin tällöinkin arvioitava vähäisiksi.

Tavanomaisilla ulkoilureiteillä reitin turvallisuus koostuu reittien suunnittelusta ja rakentamisesta, reitin kunnossapidosta, käyttäjien opastamisesta, varoittamisesta ja tiedottamisesta sekä ohjeista hätätilanteissa toimimiseen.

Palvelun luonne ja laajuus vaikuttavat mahdollisesti laadittavan turvallisuusasiakirjan sisältöön. Ulkoilureittien turvallisuusasiakirjan ei tarvitse olla yhtä yksityiskohtainen kuin riskialttiimmassa ohjelmapalveluissa tai suorituspaikoissa (esim. laskettelukeskuksissa tai seikkailupuistoissa).

Metsähallituksen tulkinnan mukaan Metsähallituksen luontopalvelujen ylläpitämät reitit ja palvelurakenteet ovat kuluttajapalveluita, joihin sisältyvän vahinkotapahtuman riski voidaan yleisesti katsoa olevan vähäinen, eikä turvallisuusasiakirja näin ollen ole pakollinen.

Kuntien ylläpitämät tavanomaiset ulkoilu- ja retkeilyreitit ja -rakenteet ovat usein vastaavia, jolloin reitinpitäjä voisi kattaa kuluttajaturvallisuuden veloitteet (riskikartoitus, huoltosuunnitelma, tiedottamisvelvoite ym.) myös muulla tavoin, ilman turvallisuusasiakirjan laatimista. Riskit on kuitenkin muistettava arvioida ja todeta vähäisiksi.

Kunta tai muu reitin pitäjä voi ulkoistaa reitin huollon ja kunnossapidon yrittäjälle tai esim. yhdistykselle. Reitin pitäjällä on kuitenkin viime kädessä turvallisuusvastuu. Reitin pitäjän tulee saattaa turvallisuusasiakirjan sisältö tai vastaavat tiedot kaikkien palvelun tarjoamisessa mukana olevien, esim. yhteistyöyrittäjän ja tämän työntekijöiden tietoon. Reitin omistajan on tarvittaessa koulutettava alihankkijoita ja muita palveluntarjoamisessa mukana olevia.

Ajantasaisuus

Turvallisuusasiakirja on pidettävä ajan tasalla. Päivittämistä vaativia muutoksia ovat mm. uudet suoritus- tai toimintapaikat ja -tilat, uudet laitteet ja koneet sekä toimintatapojen muutokset. Ulkoilureitillä kyseeseen voi tulla esimerkiksi uuden reitin osan ottaminen käyttöön, reittirakenteiden muutokset tai uusien lajien mukanaan tuomat mahdolliset muutokset riskien laatuun, niihin varautumiseen ja reitin pitäjän toimenpiteisiin.

Lue lisää:

Tukesin ylitarkastajan, Pipsa Korkolaisen esitys reittiturvallisuudesta PyöräPolku -seminaarissa, 2016:

<https://www.suomenlatu.fi/media/vaikuta/pyorailytiedostot/b-turvallisuus/c-tukes-seminariesitys.pdf>

Tukesin ohje mm. hiihtolatuojen turvallisuusvaatimuksista, sisältäen ohjeen turvallisuusasiakirjan laatimisesta, 2016:

<http://www.tukes.fi/fi/Toimialat/Kuluttajaturvallisuus/Kuluttajapalvelut/Palveluiden-turvallisuusvaatimuksia/Maastohiihto/>

Maastohiihdon suorituspaikat. Hiihtoliitto, 2006:

<http://hiihtoliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/887fb3b7bfa76c72ff439fd61ed3239f/1496736227/application/pdf/282494/hiihdon%2520suorituspaikat.pdf>

Asiakasturvallisuus luontopalveluissa, Metsähallitus, 2015:

<https://julkaisut.metsa.fi/julkaisut/show/1643>

Sopimusesimerkki huollon ulkoistamisesta, Sallan moottorikelkkareitit, 2013:

http://latupooli.sallatunturi.org/cache/1/1e5820bd5f04f84820b11e5ac954d29e5c5f0e5f0e5_urakkaohjelma_kelkkareitit.pdf

5.2 Yhteinen turvallisuusasiakirja

Palveluntarjoaja, joka tarjoaa monenlaisia palveluja taikka samaa palvelua useassa paikassa, voi laatia palveluille yhteisen turvallisuusasiakirjan, jossa tarpeen mukaan esitetään palvelun turvallisuusasioihin liittyvät erityispiirteet.

Käytännössä esimerkiksi:

- kunnan ulkoilureiteistä voidaan tehdä yksi yhteinen turvallisuusasiakirja, johon kootaan kaikki kunnan ylläpitämät erilaiset reitit (ladut, luontopolut, retkeilyreitit jne.)
- monia reittejä eri paikoissa ylläpitävä (esim. Metsähallitus) voi tehdä tiettyä reittityyppiä koskevan turvallisuusasiakirjan, joka kattaa samakaltaiset reitit eri puolilla maata (esim. lumikenkäilyreittien tai ratsastusreittien yhteinen turvallisuusasiakirja)
- ohjelmanpalveluyrittäjä, joka tuottaa samoja palveluita useissa eri paikoissa, voi tehdä palvelua koskevan yhteisen asiakirjan (esim. saman yrityksen kelkkasafarit eri matkailukeskuksissa)

- eräopasyrittäjä voi tehdä erityyppisistä retkituotteistaan yhteisen asiakirjan (esim. kasviretket, lumikenkäretket, nuotio-ohjelmat).

Palveluntarjoaja voi tehdä myös muuta turvallisuussuunnittelua kootusti. Esimerkiksi Metsähallituksen ohje Asiakasturvallisuus luontopalveluissa (2015) käsittelee Metsähallituksen luontopalvelujen hallinnassa olevien suojelu- ja retkeilyalueiden sekä kulttuuriperintökohteiden asiakasturvallisuutta. Asiakasturvallisuutta tarkastellaan julkaisussa jokamiehen, eli omatoimisesti alueella retkeilevän kävijän näkökulmasta. Tavoitteena on löytää parhaat toimintamallit. Ohjeen ajantasaisuutta tarkastellaan vähintään kerran vuodessa. Samantapaista koottua turvallisuussuunnittelua voidaan tehdä myös kunnissa, joissa ylläpidetään paljon erilaisia reittejä ja ulkoilupalveluita.

Esimerkiksi eräopasyrityksellä, jolla on monenlaista toimintaa, voi olla kirjallinen turvallisuusasiakirja, joka koskee kaikkea yrityksen toimintaa. Yrittäjä voi tehdä suppeamman turvallisuussuunnitelman lyhyestä lintutorniretkestä ja toisen suunnitelman vaativasta hiihtovaelluksesta. Tällöin esim. linturetken oppaan ei tarvitse tuntea yrityksen kaikkea ympärivuotista toimintaa.

5.3 Turvallisuusasiakirjan yhdistäminen toiseen asiakirjaan

Kuluttajaturvallisuuslain mukaan, jos samaa palvelua varten on muun lain nojalla laadittava pelastus-, valmius- tai muu vastaava suunnitelma, ei välttämättä ole tarpeen laatia erillistä kuluttajaturvallisuuslain tarkoittamaa turvallisuusasiakirjaa. Turvallisuusasiakirjan tiedot voidaan sisällyttää tällaiseen muun lain nojalla laadittavaan suunnitelmaan, esimerkiksi pelastussuunnitelmaan.

Pelastuslaki edellyttää tapahtumakohtaista pelastussuunnitelmaa yleisötilaisuuksiin ja muihin tapahtumiin, joihin osallistuvien ihmisten suuren määrän tai muun erityisen syyn vuoksi sisältyy merkittävä henkilö- tai paloturvallisuusriski. Muita erityisiä syitä voivat olla esimerkiksi keskeinen sijainti tai vesistö. Myös majoitusrakennuksia (esim. autiotupa- ja varaustupa) koskee säädökset pelastussuunnitelmasta.

Maastotapahtuman pelastussuunnitelma ja turvallisuusasiakirja

Tapahtumaturvallisuuteen liittyy paljon huomioitavia asioita. Tapahtuman järjestäjä on vastuussa osallistujien, yleisön ja järjestämisessä mukana olevien turvallisuudesta ja siihen liittyvistä asioista sekä pelastus- ja turvallisuussuunnitelman laatimisesta riippumatta siitä onko kyseessä ilmainen vai maksullinen tapahtuma.

Suurilta tapahtumilta vaaditaan pelastussuunnitelma jos tilaisuuteen osallistuu vähintään 200 ihmistä tai jos siihen liittyy erityisiä turvallisuus-riskkejä (pelastuslaki). Pelastussuunnitelma voi korvata kuluttajaturvallisuuslain edellyttämän turvallisuusasiakirjan tai asiakirjojen sisältö voidaan yhdistää.

Lähes kaikki isommat tapahtumat vaativat myös erilaisia lupia ja ilmoituksia. Ison tapahtuman järjestäjän on hyvä olla heti suunnittelun alkuvaiheessa yhteydessä poliisiin ja pelastuslaitokseen, joiden asiantuntemus helpottaa tapahtumajärjestäjän varautumista erilaisiin riskitilanteisiin. Pienestä tapahtumasta (ilman erityisiä riskejä) riittää usein ilmoitus poliisille.

Maastossa tai reitillä järjestettävässä tapahtumassa erityisiä riskejä voivat olla esim. maaston, lajin tai tapahtumapaikan (erämaisuus, vesistöt, huonot tieyhteydet yms.) tuomat haasteet, tapahtuman kesto tai olosuhteet (sää, pimeys, yms.).

Tapahtumien järjestäjille löytyy ohjeita verkosta. Tiedote, Tukes, 2016:

<http://tukes.fi/fi/Ajankohtaista/Tiedotteet/Kuluttajapalvelut/Tapahtumien-jarjestajille-loytyy-turvallisuus-ohjeita-verkosta/>

Yleisötapahtuman pelastussuunnitelma, Keski-Uudenmaan Pelastuslaitos, 2017:

<https://www.ku-pelastus.fi/fi/asioverkossa/ohjeet-ja-lomakkeet/yleisotapahtumat/yleisotapahtuman-pelastussuunnitelma>

Vinkkejä polkujuoksukisojen järjestäjille, 2015:

<http://www.trailrunning.fi/wp-content/uploads/2015/01/Vinkkej%C3%A4-polkujuoksutapahtumien-j%C3%A4rjest%C3%A4jille-Tammi2015.pdf>

6 Lajiliittojen, järjestöjen ja muiden tahojen ohjeita vastuista ja turvallisuudesta

Kuluttajaturvallisuuden valvontaviranomainen Tukes tekee viranomaisyhteistyötä mm. poliisi- ja paloviranomaisten kanssa. Lisäksi yhteistyö muiden organisaatioiden, kuten liittojen, yhdistysten ja lajijärjestöjen kanssa on keskeisessä roolissa kuluttajapalveluiden turvallisuuden parantamisessa.

Mikäli viranomainen ei ole antanut toiminnanharjoittajalle tarkempia ohjeita, voidaan lajiliiton tai muun asiantuntijaorganisaation antamia turvallisuusohjeita ja hyviä käytäntöjä pitää toiminnanharjoittajaa ohjaavina. Esimerkiksi ohjelmanpalveluissa ohjaajalta voidaan edellyttää lajiliiton osoittamaa pätevyyttä. Lajiin pätevöittävää ohjaajakoulutusta järjestävät esimerkiksi Suomen Kiipeilyliitto, Suomen uimaopetus- ja hengenvastusliitto, Suomen Ratsastajainliitto sekä Suomen Melonta- ja soutuiliitto.

Melonnan turvallisuusohje

Melonnan turvallisuusohjeen soveltamisala kattaa kanootin vuokrauksen, melontaretkeilyyn, -koulutuksen, ohjelmanpalvelut ja muut vastaavat toiminnot. Ohjeen on laatinut melontaturvallisuuden neuvottelukunta, johon kuuluvat kaikki melontatoimintaa harjoittavat organisaatiot sekä viranomaisia.

Ohjeessa käsitellään kanootin tms. rakennetta, sopivuutta tiettyihin olosuhteisiin, kanootin pakollisista varustusta, melojan ja ryhmänohjaajan pakollista varustusta sekä mm. ryhmäkokoa ja turvallisuussuunnitelmaa.

Melonnan turvallisuusohjeet, Suomen melonta- ja soutuiliitto, 2017:

<http://www.melontajasoutuiliitto.fi/turvallisuus/melonnan-turvallisuusohjeet/>

Pyöräilylenkkien ja -retkien vetäjien ohje

Vuonna 2015 perustettu yhdistys Suomen Pyöräilynohjaajat ry kouluttaa pyöräilynohjaajia ja edistää ohjattun pyöräilytoiminnan turvallisuutta. Pyöräilynohjaajakoulutus sopii mm. ohjelmanpalveluyrityksille, pyörä-

vuokrausyrittäjille ja seuratoiminnan vetäjille. Vetäjän ohjeessa painotetaan turvallisuusseikkoja ja ohjaajan vastuukysymyksiä ohjelmapalveluissa.

Lenkkien ja retkien vetäjien ohje, Suomen Pyöräilynohjaajat ry:
<http://pyorailynohjaajat.fi/ohjeita/lenkkien-ja-retkien-vetajien-ohje/>

Suomen Ratsastajainliiton turvallisuusohjeita ratsastukseen

Ratsastajainliiton verkkosivuilla on koottuna toiminnanharjoittajille laajat ohjeet turvallisuusasiakirjan ja suunnitelmien laatimiseksi. Ratsastuspalveluissa turvallisuusasiakirja on lakisääteinen velvoite (kuluttaja-turvallisuuslaki).

Turvallisuus seuratoiminnassa, Suomen Ratsastajainliitto:
<http://www.ratsastus.fi/turvallisuusseuratoiminnassa>

Tiehallinnon ohje eläinten kanssa liikkumisesta yleisellä tiellä

Yleisellä tiellä tapahtuvaa ratsastusta koskevat liikennesäännöt on esitetty tieliikennelaissa ja niitä tulee noudattaa.

Säännösten mukaan ratsastajan paikka on ajoradalla. Ratsukoiden ja ravivaljakoiden turvallisuus paranee parhaiten asianosaisten omilla turvatoimilla ja esim. reittisuunnittelulla.

Ratsu- ja ravitallien ja ratsastajien itsensä olisi varmistuttava siitä, että ratsastajat, hevoset ja hevosajoneuvot näkyvät mahdollisimman hyvin autonkuljettajille. Turvaliivit ja erilaiset heijastimet hämärän ja pimeään aikaan ovat tärkeitä. Ratsu- ja ravitallien tulisi vastata siitä, että niiden asiakkaat hallitsevat turvallisen tiellä liikkumisen taidot.

Hevoset ja yleiset tiet. Tietoa tiensuunnitteluun nro 66, Tiehallinto, 2002:
<http://alk.tiehallinto.fi/thohje/ttiens/tts66.pdf>

Matkailun ohjelmapalvelujen normisto MoNo

Matkailun ohjelmapalvelunormisto (Imatran Seudun Kehitysyhtiö, 2004) ei ole viranomaisohje, mutta siinä on sisältöjä ja määritelmiä, joihin myös Tukes viittaa. Mono-hankkeessa (2002–2004) ohjelmapalvelualan yrittäjät, viranomaiset, kouluttajat ja muut sidosryhmät tuottivat yhteisesti hyväksytyyn ohjeiston alalle täyttämään käytännön toimijoiden tietotarpeita.

Raportti on laaja esitys ohjelmapalveluihin liittyvästä termistöstä, säädöksistä, ammattitaitovaatimuksista, turvallisuudesta yms. ohjelmapalvelujen tuottamiseen liittyvistä asioista. Mono-normisto koskee luontoliik-kumista, moottorikelkkailua ja muita luonto-ohjelmapalveluita kaupallisina ohjelmapalvelutuotteina. MoNo on edelleen paikoin käytössä, koska vastaavaa, yhtä kattavaa ohjetta ei ole myöhemmin tehty.

Matkailun ohjelmapalvelunormisto MoNo, raportti, 2004:
<http://www.kehy.fi/sites/default/files/liitteet/monoraportti.pdf>

Toimintaa ohjaavia ohjeita ja etikettejä

Etikettejä on tehty eri tarkoituksiin. Erilaisia ulkoilulajeja koskevat etiketit ovat suosituksen omaisia, epävirallisia ohjeita ja vinkkejä, joilla pyritään edistämään ulkoilijalle itselleen ja muille turvallisia toimintatapoja. Etiketeillä ei ole viranomaisohjeen painoarvoa. Niiden tavoitteena on myönteisen informaation kautta edistää hyviä käytäntöjä ja vaikuttaa turvallisuuteen ennakoivasti asenteita muokkaamalla.

Seuratoiminnassa etikettiä voidaan käyttää tulokkaiden perehdyttämisessä lajin pelisääntöihin ja yhteisiin toimintatapoihin. Etiketti pyrkii ylläpitämään lajiharrastajien hyvää käyttäytymistä ja myös yhteispeliä muilla tavoin luonnossa liikkuvien kesken. Etiketin avulla palveluntarjoajakin voi neuvoa ja ohjeistaa oma toimimia liikkujia hienovaraisemmin kuin käskyillä ja kielloilla.

Etiketit ovat usein harrastajien itsensä, lajin yhdistysten tai lajiliiton laatimia.

Kursseja, ohjeita ja oppaita

Kuluttaja voi lisätä omaa turvallisuuttaan kehittämällä aktiivisesti omia luonnossa liikkumisen taitojaan. Esimerkiksi lajiliittojen ja yhdistysten kursseilla pääsee uusien ulkoiluharrastusten pariin ohjatusti ja turvallisesti (esim. melontaseurojen melontakurssit, kelkkakerhojen ajokoulut, pyöräilyseurojen maastoajo-kurssit, aikuisten uimakoulut jne.). Omatoimisesti turvallisuusasioita voi oppia myös oppaista, kirjoista tai verkkosivustoilta, mutta uuteen lajiin on aina turvallisempaa tutustua ohjatusti. Omatoimisesti uusi luontoliikunta-harrastus kannattaa aloittaa kokeneempien seurassa.

Tutustu esimerkkeihin täällä:

Suomen uimaopetus- ja hengenpelastusliiton opas jäillä liikkujille, Järki jäällä:

http://www.suh.fi/oppaat_ ja_vinkit/pelastu_ ja_pelasta/turvallinen_ jaalla_ liikkuminen/jarki_ jaalla_ -esite

Moottorikelkkailuopas, Liikenneturva, 2017:

<http://docplayer.fi/38426324-Moottori-kelkkailu-opas.html>

7 Kuluttajan oma vastuu turvallisuudesta

7.1 Omatoimisesti ja yksityishenkilönä tapahtuva ulkoilu jokamiehenoikeudella

Rikoslain velvoitteet koskevat myös luonnossa liikkujaa, joten omalla toiminnallaan ei saa aiheuttaa vaaraa kenellekään. Vahingonkorvauslaki koskee myös kuluttajan omaa toimintaa. Sen sijaan kuluttajaturvallisuuslailla ei voida puuttua kuluttajan omaan toimintaan, eikä kuluttajaturvallisuuslailla säännellä esimerkiksi korvausvastuuta koskevia kysymyksiä.

Kuluttajaturvallisuuslain soveltamisalan ulkopuolelle jäävät sellaiset kuluttajapalvelut, joita tarjoavat luonnolliset henkilöt muussa kuin elinkeinotoiminnassa. Esimerkiksi yksityishenkilöiden keskinäinen ulkoilu-, retkeily- tai liikuntatoiminta ei siis ole kuluttajaturvallisuuslain tarkoittamaa toimintaa. Esimerkiksi kaveripii-rissä tehdyn maksuttoman retken järjestäjä tai vetäjä ei ole lain tarkoittama vastuullinen palveluntarjoaja, vaan kaikki osallistujat ovat mukana omalla vastuullaan.

Omatoimisen ulkoilijan ja reitin käyttäjän omalla vastuulla on toimia voimassa olevien lakien, asetusten ja yleisten viranomaisohjeiden sekä alueen ja reitin sääntöjen mukaan sekä tarvittaessa ottaa niistä selvää.

Esimerkiksi luonnonsuojelualueilla liikuttaessa tulee olla selvillä yleisistä luonnonsuojelumääräyksistä sekä kyseisen alueen säännöistä (esim. kansallispuiston järjestyssääntö, mahdolliset liikkumisrajoitukset yms.). Esimerkiksi reitillä olevilla tiesiirtymillä on noudatettava yleisiä liikennesääntöjä. Vesillä liikuttaessa tulee noudattaa vesiliikenteen sääntöjä (esim. pelastusliivien käyttö ja vesiliikenteen väistämisvelvollisuudet). Ympäristövastuuseen sisältyy esim. roskattoman retkeilyn periaatteet (jätehuoltolaki, ympäristönsuojelulaki).

Lähtökohtaisesti omatoiminen retkeilijä liikkuu luonnossa jokamiehenoikeudella ja omalla vastuullaan. Jokamiehenoikeudella toimiminen ei saa aiheuttaa vähäistä suurempaa haittaa maanomistajalle, maankäytölle tai luonnolle. Toimiminen jokamiehenoikeudella haittaa aiheuttamatta on laillista, eikä sitä saa estää. Jokamiehenoikeuksiin liittyy kuitenkin aina myös vastuu omasta toiminnasta eli ns. jokamiehenvelvollisuudet. Sekä jokamiehenoikeuden käyttäjän että maanomistajan vastuulla on tietää jokamiehenoikeuden käytön ulottuvuudet ja rajat.

Yksityismailla kulkeva polku ei ole kuluttajapalvelu, ellei kyseessä ole reitti, jolla on ylläpitäjä. Yksityisellä maanomistajalla ei ole vastuuta jokamiehenoikeudella kulkevan turvallisuudesta yksityisellä mailla tai siellä olevalla polulla.

Luonnossa ja reiteillä kulkija voi vaikuttaa omaan turvallisuuteensa parhaiten omalla toiminnallaan ja asennoitumalla oikein maaston ja olosuhteiden ja liikkumismuodon tuomiin haasteisiin. Jokamiehenoikeudella alueella liikkuva henkilö on itse vastuussa hänelle tapahtuneesta vahingosta, ellei ole olemassa erityisperustetta, jonka vuoksi reitin ylläpitäjä olisi tapahtuneesta vahingosta vastuussa. Käytännössä erityisperuste voi olla esimerkiksi reitin pitäjän velvoitteiden laiminlyönti tai tuottamuksellisuus vahingon aiheuttamisessa.

Reitin pitäjän hyvätkään turvajärjestelyt eivät aina estä tapaturmia. Luonnossa liikkumiseen ja maastoreitien luonteeseen kuuluvat luonnonolosuhteet, joihin liittyy aina jonkin tasoisia riskejä.

Tutustuttuaan reitin ennakkoinformaatioon kuluttaja tekee päätöksen reitille lähtemiseen ja samalla hyväksyy riskit. Esimerkiksi vaativalla retkeilyreitillä voi olla jyrkkiä nousuja, kivikoita ja liukkaita juuria. Vaativalle reitille lähtevä kuluttaja hyväksyy, että reitillä voi uupua, kompastua tai liukastua. Pitkällä erämaisella hiihtoreitillä voi olla paikkoja, joissa puhelin ei kuulu tai lumituiskulla latu tai opasteet saattavat peittyä. Hiihtäjä punnitsee kuntonsa, varusteensa ja olosuhteet ja lähtiessään reitille hyväksyy riskit. Reititin pitäjä ei voi vaikuttaa sääolosuhteisiin eikä tehdä päätöksiä retkeilijän puolesta.

7.2 Yhdistystoiminta

Kuluttajan oma vastuu omasta turvallisuudesta liittyy myös seuratoimintaan. Kuluttajaturvallisuuslakia ei sellaisenaan sovelleta yhdistystoimintaan, jota järjestetään vain omille jäsenille ja ilman voitontavoittelua. Toimintaan osallistuva seuran jäsen on mukana pitkälti omalla vastuullaan.

Hyvin järjestetyssä seura- ja yhdistystoiminnassa käytetään yhä enemmän eri ulkoilulajeihin koulutettuja ohjaajia. Ohjaajat tiedostavat lajikohtaiset turvallisuusasiat ja osaavat ohjeistaa osallistujia sekä ennakkoon

että toiminnan aikana siten, että toiminta on turvallista. Seuroilla ja yhdistyksillä on yleensä myös turvallisuus suunnitelmat sekä vastuuvakuutukset vapaaehtoistoimintaa varten. Seuran ja yhdistyksen jäsenellä on kuitenkin omaa vastuuta varustautua asianmukaisesti sekä toimia ohjeiden mukaan.

Joissakin seuroissa ja yhdistyksissä jäsenyys saattaa edellyttää esim. lajin alkeiskoulutusta tai turvallisuuskurssia ennen jäseneksi pääsemistä (esimerkkeinä retkiluistelu, melonta). Yhdistysten omilla jäsenretkilläkin saatetaan asettaa vaatimuksia vaativan retken edellyttämästä kunto- tai taitotasosta (esim. meri- ja koskimelonnassa edellytetään pelastautumisharjoittelun tai vapaalaskussa lumivyöryharjoitusten suorittamista ennen retkeä).

7.3 Ennakovalmistautuminen retkelle

Tyypillisimpiä hätätilanteeseen mahdollisesti johtavia asioita maastossa ovat eksyminen, omien voimien virhearviointi, tapaturma, sairauskohtaus sekä näitä seuraava hätäannus. Reitin pitäjä ei voi tällaisia vaaroja poistaa. Useimmat tilanteet olisi vältettävissä retkeilijän omilla päätöksillä, ennakovalmistautumisella sekä retken aikana tapahtuvilla valinnoilla ja toiminnalla.

Luonnossa liikkussa ja eri ulkoilulajeissa tarvitaan ulkoilu- ja retkeilytaitoja. Esimerkiksi vaativammilla tai erämaisilla reiteillä tarvitaan tulentekotaitoa, kartanluku- ja suunnistustaitoja ja vesiretkillä uimataitoa. Myös perustason ensiaputaidot on hyvä olla hallinnassa. Kokemattoman tai taidoistaan epävarman kulkijan onkin turvallisinta aloittaa ohjatuilla retkillä tai ainakin kokeneempien harrastajien seurassa.

Perustietoa retkeilystä löytyy esimerkiksi Retkeilyn ABC -sivuilta, joille on koottu Suomen Ladun, Metsähallituksen ja Suomen Partiolaisten yhteistyönä vinkkejä omatoimiseen retkeilyyn.

Metsähallituksen ylläpitämien kohteiden ja reittien soveltuvuus ja vaativuus selviävät Luontoon.fi-palvelun kohdekuvauksista. Kuntien ja muiden tahojen ylläpitämistä reiteistä vastaavaa tietoa ei aina ole helppo löytää. Tieto on pirstoutuneena kuntien eri toimialojen tai reitin muun ylläpitäjän ja esim. matkailuorganisaation verkkosivuille. Kaikilla reiteillä ei myöskään vielä ole lähtöpisteissä kuluttajaturvallisuuslain edellyttämiä opastetauluja. Esimerkiksi jotkut kuntien ylläpitämät vanhat reitit tai vapaaehtoistyönä tehdyt reitit voivat olla vähällä kunnossapidolla ja opastetaulut voivat olla osin puutteellisia tai huonokuntoisia. Myös ilkivalta voi haitata esimerkiksi opasteiden ja viittojen käytettävyyttä.

Retkeilijä voi vaikuttaa omaan turvallisuuteensa esimerkiksi:

- tarkistamalla varusteensa ja valitsemalla reitin oman kuntonsa perusteella
- asennoitumalla oikein omiin taitoihinsa, sään ja maaston tuomiin haasteisiin
- riittävällä ja oikealla pukeutumisella
- oloihin ja lajiin sopivalla varustautumisella (esim. maastopyöräilyreitille valitaan maastoajoon so- piva ja huollettu pyörä, kypärä ja muut suojavarusteet, työkalut ja pyöränkorjaustarvikkeet jne.)
- huomioimalla ennakkotiedoissa ja reitillä annetut ohjeet ja varoitukset
- tarkkailemalla luontoa, ympäristöä ja reittiä mahdollisten yllättävien vaaratilanteiden varalta (esi- merkkejä yllättävistä vaaratilanteista: yllättävä ukonilma tai lumimyräkkä, ladulla olevan hiekka, neulaset tai jäiset kohdat; maastopyöräilyreitille kaatunut puu tai ilkivallan aiheuttamat lasinsirut

polulla; porot ja muut luonnoneläimet; talvella sulana olevat purot ja suokohdat; patikkareitillä keikkuvat pitkospuut tai lahot porrasaskelmat)

- huomioimalla oma terveys- ja vireystila.

Reittimerkinnöistä, infotauluista tai muista ennakkotiedoista ilmenee, mille liikkumistavoille reitti on ensisijaisesti tarkoitettu. Useimmilla reittityypeillä voi kuitenkin liikkua jokamiehenoikeudella monin eri tavoin, vaikka reittiä ei erityisesti olisi osoitettu kaikille liikkumistavoille. Kulkijoiden on siis varauduttava muunkinlaisiin liikkujiin kuin reittimerkinnöistä käy ilmi. Reitin käyttäjän on otettava huomioon muut käyttäjät ja käyttäjäryhmät, ja toimittava siten, ettei aiheuta vaaraa kenellekään reitillä liikkujalle tai ulkopuoliselle.

Hyvien ulkoilutapojen mukaan yleensä nopeampi väistää hitaampaa ja yksin kulkeva väistää ryhmää - tai käytännössä kohteliai väistää muita. Takaa tulevan on varmistauduttava, että ohittaminen on turvallista.

Retkeilyn ABC, Metsähallitus, 2017:

<http://www.luontoon.fi/retkeilynabc>

8 Osallistuminen omalla vastuulla - vastuuvapauslauseke

Erilaisissa tapahtumissa, harrastuksissa, liikuntapaikoilla ja reiteillä saatetaan ilmoittaa "Osallistuminen omalla vastuulla" tai "Reitillä kulkeminen omalla vastuulla". Esimerkiksi liikuntatapahtumissa saatetaan pyytää osallistujaa allekirjoittamaan lomake, jossa hän sitoutuu osallistumaan tapahtumaan omalla vastuullaan.

Toiminnanharjoittaja ei voi vapautua huolellisuusvelvollisuudestaan käyttämällä sopimuksissa vastuuvapauslausekkeitä tai ilmoittamalla, että palveluun osallistutaan omalla vastuulla (Tukes-ohje: Palveluntarjoajan velvollisuudet).

Oman vastuun korostaminen ei ole kiellettyä. Usein se onkin keino saada kuluttaja miettimään tarkemmin, onko toiminta juuri hänelle sopivaa sekä asennoitumaan oikein mahdollisiin vaaroihin ja noudattamaan varovaisuutta ja annettuja ohjeita. Toiminnanharjoittajalla on kuitenkin lain mukainen vastuu palvelun turvallisuudesta. Vastuuvapautuksen allekirjoittaminen esimerkiksi maastotapahtumassa saattaa mahdollisessa vahinkotilanteessa olla este tapaturmavakuutuskorvaukselle.

9 Moottorikelkkailun ja mönkijäajelun turvallisuudesta ja vastuista

Moottorikelkkailureitillä tarkoitetaan tässä maastoliikennelain mukaisella toimituksella tai sopimuksella perustettua moottorikelkkailureittiä, joka luetaan tieksi ja siten sitä koskee tieliikennelaki. Moottorikelkkailureittejä kutsutaan myös virallisiksi reiteiksi erotukseksi mm. kuntien ja Metsähallituksen ylläpitämistä maksullisista moottorikelkkaurista, jotka ovat epävirallisia ja ne ovat maastoa. Moottorikelkkäväylä tarkoittaa tässä raportissa moottorikelkkailureittejä ja -uria yhdessä.

Moottorikelkkailureittejä ja -uria on usein vaikea erottaa toisistaan maastossa. Lausunnolla olevan tieliikennelain (Hallituksen esitys tieliikennelainsäädännöstä ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi, 2017) mukaan moottorikelkkailureitit ja osa urista yhdistettäisiin moottorikelkkateiksi, joilla sovellettaisiin tieliikennelakia.

Moottorikelkkailu on talvimatkailun keskeinen tuote ja varsinkin Lapissa taloudellisesti tärkeä osa luonnon virkistyskäyttöä. Moottorikelkkailulla ja kelkkailuväylillä on suuri merkitys myös ei-moottoroitujen ulkoilulajien reittisuunnittelulle ja turvallisuudelle. Moottorikelkkailuun ja mönkijäajeluun tarkoitettut väylät eivät ole kuluttajaturvallisuuslain tarkoittamia kuluttajapalveluita, vaan niistä säädetään tieliikennelainsäädännössä ja maastoliikennelainsäädännössä. Sen sijaan väylillä tapahtuvaan ohjelmapalvelutoimintaan sovelletaan kuluttajaturvallisuuslakia.

9.1 Reittien perustaminen ja pitäminen

Maastoliikennelain 13 §:ssä säädetään moottorikelkkailureitin perustamisesta. Moottorikelkkailureitti voidaan perustaa luonnonsuojelulain edellytyksin valtion luonnonsuojelualueelle Metsähallituksen päätöksellä ja erämaa-alueelle päättämällä siitä hoito- ja käyttösuunnitelmassa.

Moottorikelkkailureittiä ei saa perustaa, jos sen käyttämisestä aiheutuu luonnolle tai muulle ympäristölle, luontaiselinkeinoille, maa- ja metsätaloudelle, yleiselle virkistyskäytölle tai muulle yleiselle tai yksityiselle edulle huomattavaa haittaa (maastoliikennelaki 16 §, sisältää poikkeuksia). Moottorikelkkailureitti perustetaan lainvoimaisen reittisuunnitelman perusteella joko reittitoimituksessa tai maanomistajan ja reitin pitäjän välisellä kirjallisella sopimuksella.

Moottorikelkkailureitin reittisuunnitelmassa turvallisuus huomioidaan jo reittiä linjattaessa. Erityisiä vaaranpaikkoja ovat mm. tasoristeykset maanteiden ja esimerkiksi hiihtolatuksen kanssa. Reittisuunnittelussa tällaisia paikkoja pyritään välttämään ja/tai ajonopeuksia alennetaan. Erityiset vaaranpaikat merkitään liikennemerkkeillä (esim. risteykset, tunnelit, pimeät mutkat).

Reitin pitäjänä voi toimia kunta, kuntayhtymä, valtio, yhteisö tai elinkeinonharjoittaja (maastoliikennelaki 14 §). Pitäjästä päätetään reittisuunnitelmassa ja sen hyväksyy kunnan ympäristönsuojeluviranomainen.

Maastoliikennelain mukaan moottorikelkkailureitin pitäjän tehtävänä on huolehtia, että moottorikelkkailureitti on vuosittaisella käyttöönottohetkellä ajettavassa kunnossa. Se tarkoittaa, että reitin pitäjä tarkistaa, että rakenteet (mm. sillat ja ohjuriaidat) ovat turvallisessa kunnossa, reittimerkit ja liikennemerkkit ovat paikoillaan ja reitti on muuten ajokunnossa.

Kauden aikana reitin pitäjällä ei ole lakisääteistä veloitetta reitin huoltoon, esim. lankaamiseen. Tärkeimpiä reittejä kuitenkin yleensä huolletaan kelkkailijoiden ja matkailuelinkeinon tarpeisiin ja kunnossapidosta voi huolehtia esimerkiksi reittipooli. Reitin pitäjät antavat reittien käyttäjille ennakkotietoja informoimalla reitin turvallisuuden liittyvistä asioista, esim. ajorajoituksista, kunnossapidon aikatauluista ja muista ajankohdallisista asioista. Käyttäjien tulee huomioida, että varsinkin harvemmin huollettavien reittien ja vähänkätettyjen urien kunto voi vaihdella kauden aikana.

Maastoliikennelain 21 §:n mukaan reitin pitäjä ei ole velvollinen korvaamaan reitin käyttäjälle tai kolmannelle osapuolelle reitin käyttämisestä aiheutuvaa vahinkoa, jollei vahinko ole johtunut reitin pitäjän huolimattomuudesta tai tahallisuudesta. Korvaus vahingosta määrätään noudattaen soveltuvin osin vahingonkorvauslain säännöksiä.

Lue lisää aiheesta:

Moottorikelkkareitit Rovaniemen alueella, Rovaniemen kaupunki:

<http://www.rovaniemi.fi/fi/Palvelut/Liikunta-ja-vapaa-aika/Ulkoilu-ja-virkistys/Moottorikelkkailu>

Rovaniemen seudun kelkkareittien lanausaikataulu 2017:

<http://www.rovaniemi.fi/loader.aspx?id=255103bf-51b3-4839-b92b-45564708e505>

9.2 Kelkkailijan oma vastuu

Tieliikennelainsäädännössä moottorikelkkailureitti määritetään tieksi. Tienkäyttäjän eli kelkkailijan on noudatettava liikennesääntöjä sekä muutenkin olosuhteiden edellyttämää huolellisuutta ja varovaisuutta vaaran ja vahingon välttämiseksi. Tienkäyttäjä ei saa tarpeettomasti estää tai häiritä liikennettä. Ensisijainen vastuu omasta ja muiden turvallisuudesta on moottorikelkkailijalla itsellään.

Lisäksi kelkkailua ohjaavat esimerkiksi asetus ajoneuvojen käytöstä tiellä sekä asetus ajoneuvojen rakenteesta ja varusteista.

Omatoimisen kelkkailijan on syytä ennen liikkeelle lähtöä tutustua reitin tai uran pitäjän antamiin tietoihin väylän kunnosta. Tiedot löytyvät usein väylän pitäjän verkkosivuilta. Jääalueilla kelkkaillessa on varmistuttava jään kestävydestä. Moottorikelkkailijan turvallinen ajaminen edellyttää tietoa maastoliikenteen vaaratekijöistä, joita ovat esimerkiksi väärä tilannenopeus tai puutteet väylästäön kunnossa sekä toiset maastossa liikkujat.

Omatoimisessa kelkkailussa epätietoisuutta saattavat aiheuttaa kelkkareittien ja -urien erilaiset säännöt ja se, että reittejä ja uria on joskus hankala erottaa toisistaan.

Varusteet

Turvalliseen kelkkailuun kuuluvat turvavarusteet ja muu varustautuminen olosuhteiden mukaan. Kelkkailijan omaa vastuuta omasta turvallisuudestaan ei voida korvata reitin tai uran pitäjän toimilla ja ylläpitovastuulla. Esimerkiksi moottorikelkkojen tekniset viat ja polttoaineongelmat aiheuttavat maastopelastustarvetta. Vaikka moottorikelkkailuun käytettävä väylä olisi turvallinen ja hyvässä kunnossa ja kuljettajalla ajo-aidot hallinnassa, konerikko talvipakkasilla keskellä erämaata ilman varavarusteita muodostaa huomattavan riskin varsinkin puhelimen kuuluvuusalueen ulkopuolella. Kelkkailija voi vähentää riskiä retken huolellisella ennakkosuunnittelulla, kelkan huollolla ja varustautumalla esim. maastoyöpymistä varten.

Kattavaa tietoa moottorikelkkailun turvallisista toimintatavoista, Liikenneturva, 2017:

<https://liikenneturva.fi/fi/liikenteessa/moottorikelkkailijat>

9.3 Kelkkailuväylillä ajaminen ja monikäyttö

Jalankulku ja hiihtäminen ovat sallittuja sekä moottorikelkkailureiteillä että -urilla. Moottorikelkkailu-urat ovat maastoa ja siten niillä saa kulkea myös koiravaljakolla ja polkupyörällä (moottorikelkkailureiteillä ne ovat kiellettyjä). Kelkkaväylien käyttöä muuhun kuin kelkkailuun voidaan vähentää tarjoamalla vaihtoehtoisia ulkoilureittejä, kuten talvikävelyreittejä, koirahiihtolatuja ja pyöräpolkuja.

Kelkkailuväylien turvallisuuteen voidaan vaikuttaa kelkkailijoille ja muille käyttäjäryhmille suunnatulla ennakotiedottamisella. Väylän muita käyttötapoja osoittavat opastus- ja varoitusmerkit ovat tärkeitä. Oma-toimisesti kelkkaväylällä kulkevan on varottava liikennettä ja huolehdittava omasta näkyvyydestään, esimerkiksi valoilla ja pukeutumalla värikkäästi.

Nykyinen lainsäädäntö ei tunnista talviaikaista moottorikelkkailuväylän monikäyttöä. Tyypillisesti monikäyttö kohdistuu tietyille reittiosuuksille, jossa esimerkiksi ulkoilureitit ja moottorikelkkailuväylät kohtaavat (esim. sillat ja tunnelit tai taukopaikkojen ja luonnonnähtävyyksien lähialueet). Tällaisissa erikseen tunnisteituissa monikäyttökohdissa on tärkeää opastaa ja tarvittaessa varoittaa käyttäjiä kohteessa.

Moottorikelkkailureiteillä tapahtuvan satunnaisenkin monikäytön (jalankulku, hiihto) turvallisuutta voidaan parantaa kelkkailun nopeusrajoituksilla ELY-keskuksen päätöksellä, esimerkiksi matkailukeskusten ydinalueilla. Muita yleisiä turvallisuutta parantavia keinoja ovat mm. näkemäalueet ja nopeuksien säätely rakenteellisesti osuuksilla, missä liikkuu myös ulkoilijoita. Moottorikelkkailureiteillä olevat ohjaus- ja määräysmerkit ovat reitin käyttäjiä velvoittavia.

Moottorikelkkailuväylä kesällä

Usein moottorikelkkailun reittitoimitukset on tehty ainoastaan moottorikelkkakäyttöä varten. Siksi jokamiehenoikeudet ylittävä toiminta reiteillä ei ole sallittua kesälläkään ilman erillistä reittitoimitusta (mm. mönkijäajo). Lumettomana aikana kelkkailuväyliä voi käyttää ja niillä voi liikkua jokamiehenoikeuden reunaehtojen mukaisesti. Kelkkailuväylät eivät juuri koskaan sovellu kesäkäyttöön koko pituudeltaan, koska ne ylittävät usein soita tai vesistöjä, tai ne on linjattu sähkölinjalle tai joutomaalle, joka ei ole kesäkäytössä maise-
mallisesti houkutteleva.

Jokamiehenoikeudella kulkeva ei voi odottaa väylältä kesällä esim. retkeilyreitin tasoa tai opasteita, vaan käyttäjä liikkuu maastossa luonnon olosuhteissa ja omalla vastuullaan.

Ohjelmapalveluyrityksen tulee aina varmistua ulkoilutoimintaan käyttämiensä reittien ja urien turvallisuudesta. Kelkkailureitin tai -uran pitäjä ei vastaa väylän pohjan kunnosta lumipeitteisen kauden ulkopuolella.

Jos moottorikelkkailuväylälle osoitetaan ulkoilun monikäyttöä kelkkailukauden ulkopuolella, väylän pitäjän veloitteet siirtyvät siltä osin tämän toisen toiminnan palveluntarjoajalle. Esimerkiksi moottorikelkkailureitin osan käyttäminen kesäretkeilyreitteinä tuo huolellisuusveloitteen, tiedottamisveloitteen ja muut kuluttajaturvallisuuslain vastuut kesäaikaisen reitin pitäjälle (esim. lumettoman ajan käytön riskikartoitus, kesäkäytön infotaulut ja opasteet). Yleensä moottorikelkkailureitin pitäjä on kunta tai valtion mailla Metsähallitus, jolloin kyse on yleensä lähinnä kunnan tai muun reitin pitäjän sisäisestä vastuunjaosta.

Reittitoimitettu reittipohja on reitin pitäjän hallinnassa ympäri vuoden. Maanomistajakin tarvitsee siten esimerkiksi reittipohjaa pitkin tapahtuvaan puunajoon reitin pitäjän luvan, ellei asiasta ole reittitoimituksessa toisin sovittu.

9.4 Mönkijäreitit

Moottorikelkkailuväylä ei oikeuta ajamaan väylällä kesällä mönkijällä, moottoripyörällä, mopolla tai muulla moottoriajoneuvolla ilman maanomistajan lupaa (poikkeuksina mm. pelastusajo ja muu viranomaisajo). Väylän tai sen osan osoittaminen kesäajan maastoliikennekäyttöön vaatii maanomistajan kirjallisen luvan sekä edellyttää luonto- ja ympäristövaikutuksien selvittämistä ja osallistavaa suunnittelua, jossa huomioidaan mm. mahdollinen haitta muulle virkistyskäytölle, poronhoidolle ja maa- ja metsätaloudelle.

Mönkijäreitin perustamisesta ei ole erikseen säädetty. Jossain tapauksessa mönkijäreitin perustamiseen voidaan mahdollisesti soveltaa moottorikäyttöisten ajoneuvojen kilpailu- ja harjoituslupaa, vaikka kyse ei olisi kilpailuista. Moottorikäyttöisillä ajoneuvoilla tapahtuvaan kilpailujen ja harjoitusten toistuvaan tai pysyvään järjestämiseen samassa maastossa on haettava kunnan ympäristönsuojeluviranomaisen lupa (maastoliikennelaki 30 §).

9.5 Ohjelmapalvelut

Kuluttajaturvallisuuslaki velvoittaa kaikkia ohjelmapalvelujen toiminnanharjoittajia. Moottorikelkkasafarit luetaan seikkailu-, elämys- ja luontopalveluihin, joista toiminnanharjoittajan on laadittava turvallisuusasiakirja. Toiminnanharjoittajalla on myös mm. huolellisuus- ja tietojenantovelvollisuus.

Moottorikelkkailuun liittyvissä ohjelmapalveluissa on asiakkaana kotimaisia ja ulkomaalaisia turisteja, joilla ei välttämättä ole minkäänlaista kokemusta moottorikelkan käytöstä ennen palveluun osallistumista. Tukeksin näkemyksen mukaan moottorikelkkapalvelun kokonaisturvallisuuteen voidaan merkittävästi vaikuttaa huolellisella turvallisuussuunnittelulla mm. käytettävien moottorikelkkailuväylien suhteen sekä perehdyttämällä kuluttaja riittävästi moottorikelkan käyttöön ja kelkkailun sääntöihin.

Toiminnanharjoittajat, jotka tarjoavat esimerkiksi ohjattuja kelkkasafareita, kuuluvat turvallisuusasiakirjan laatimisvelvollisuuden piiriin. Kelkkasafareilla tapahtuu vuosittain vakaviakin onnettomuuksia, eikä kelkkasafareiden riskejä voida pitää vähäisinä. Myös kelkkavuokraus on kuluttajapalvelu, mutta kuluttajaturvallisuuslainsäädäntö (esim. turvallisuusasiakirjavaatimus) ei kuitenkaan samalla tavalla koske pelkkien vuokrauspalveluiden tarjoajia. Tiedonanto- ja huolellisuusvelvoite koskee myös kelkkavuokraamoja.

Ohjelmapalveluyrittäjä on vastuussa siitä, että ohjelmapalveluun käytettävä väylä on turvallinen ja sopiva kyseiselle asiakasryhmälle. Toiminnanharjoittajalla on oltava riittävät ja oikeat tiedot kulutustavarasta ja kuluttajapalvelusta, ja hänen on arvioitava niihin liittyvät riskit. Yrityksen täytyy itse varmistua väylän kunnosta, koska väylän pitäjällä ei ole velvoitetta jatkuvaan huoltoon. Ohjelmapalveluntarjoaja voi varmistaa väylän turvallisuuden esimerkiksi ajamalla väylä läpi ennen safaria ja/tai seuraamalla huollon aikatauluja ylläpitäjän verkkosivujen kautta. Ohjelmapalvelussa väylän valinta ja ajaminen on aina suhteutettava asiakaiden ajokokemukseen ja vallitseviin olosuhteisiin. Väylällä havaituista vaaroista on syytä ilmoittaa väylän pitäjälle.

Moottorikelkkailupalvelut, Tukes, 2017:

<http://www.tukes.fi/fi/Toimialat/Kuluttajaturvallisuus/Kuluttajapalvelut/Palveluiden-turvallisuusvaatimuksia/Moottorikelkkailu/>

Moottorikelkkapalveluiden kuluttajaturvallisuuden valvontaa varten on tehty tarkastuslista, Tukes, 2011: ensisijaisesti viranomaiskäyttöä varten. Listasta on hyötyä myös alan toiminnanharjoittajille toimintaan liittyvien riskien kartoittamisessa ja omavalvonnan kehittämisessä. Löydät listan täältä:

http://www.tukes.fi/Tiedostot/Kuluttajaturvallisuus/Moottorikelkat_tarkastuslista_2011.pdf

9.6 Maastoliikenneonnettomuuksista

Liikenteen turvallisuusvirasto Trafi selvitti maastoliikenteeseen liittyviä onnettomuuksia ja niiden tilastointia (Airaksinen ym. 2015). Moottorikelkkaonnettomuuksia tapahtuu selvästi eniten Lapissa. Myös Pohjois-Savossa ja Pohjois-Karjalassa kelkkailun turvallisuuteen tulisi onnettomuusmäärien perusteella kiinnittää huomiota.

Lapin tutkijalautakunta selvittää vuosittain noin 10–15 henkilövahinkoon eli kuolemaan tai loukkaantumiseen johtanutta moottorikelkkavahinkoa sekä lisäksi muutaman mönkijävahingon. Moottorikelkkaonnettomuuksia tapahtui eniten vapaa-ajan kelkkailussa paikallisille asukkaille. Kuolemaan johtaneista kelkkaonnettomuuksissa suuri osa tapahtui jäällä. Kelkkareiteillä tapahtuneista onnettomuuksista yleisintä oli suistuminen ja/tai törmäminen esteeseen, esimerkiksi puuhun. Viime vuosina noin puolet moottorikelkan kuljettajista on ollut alkoholin vaikutuksen alaisena onnettomuuden sattuessa.

Moottorikelkkasafareilla vakavia onnettomuuksia tapahtuu osanottajamäärään nähden vähän. Suurin osa loukkaantumisista on lieviä. Kokemattomilta kuljettajilta moottorikelkka karkaa käsistä ja kelkan törmäminen tai kaatuminen on tyypillinen onnettomuus. Onnettomuuksiin nähden palveluntarjoajat ovat tehneet valvontaviranomaiselle hyvin vähän ilmoituksia vaarallisesta kulutustavarasta tai kuluttajapalvelusta.

Trafin selvitysten mukaan safariyrityksissä varaudutaan onnettomuuksiin ennalta koulutuksella. Oppaille järjestetään eri yritysten kanssa yhteisiä koulutuspäiviä, joissa alueen viranomaiset käyvät kertomassa omaan alaansa liittyviä asioita.

Ensiapukoulutuksessa keskitytään tyypillisimpiin moottorikelkkailussa tapahtuneisiin vammoihin ja niiden ensiapuun. Myös hälytysilmoitusten tekemiseen ja tapahtumapaikan selvittämiseen on annettu viranomaisten toimesta koulutusta. Lisäksi yritykset kouluttavat oppaita itse erilaisiin tapahtumiin ja ulkomaa-laisten kanssa toimimiseen liittyvissä asioissa. Yrityksillä on koulutusmateriaalina myös videoesityksiä turvallisuudesta moottorikelkkailusta.

Mönkijäsafaritoiminta on moottorikelkkailuun nähden hyvin vähäistä. Mönkijäonnettomuuksista pääosa tapahtuu omatoimisessa ajossa. Henkilövahinkoon johtaneiden mönkijäonnettomuuksien määrä on viime vuosina kasvanut mönkijäkannan kasvun myötä. Liikennevakuutuskeskuksen vahinkotilaston mukaan mönkijäonnettomuuksia tapahtuu vuosittain jo enemmän kuin moottorikelkkaonnettomuuksia. Eniten mönkijäonnettomuuksia sattuu Uudellamaalla.

Maastoliikenteen onnettomuudet, Trafi, 2015:

https://www.trafi.fi/filebank/a/1447221796/39b31625df48d6df82f8f284704103a6/18961-MaastoOn_Raportti_Final_28102015.pdf

Esimerkkejä viimeaikaisista moottorikelkkailuonnettomuuksista, YLE, 2017:

<https://yle.fi/uutiset/18-51624>

Onnettomuuksien ehkäisy

Trafin maastoliikennettä koskevan onnettomuustutinnan perusteella esitetään, että yritykset tilastoisivat kaikki vakuutusilmoituksiin johtaneet onnettomuudet ja ns. läheltä piti -tapaukset ja ryhtyisivät tarvittaviin toimenpiteisiin onnettomuuksien ehkäisemiseksi. Trafi suosittaa yritysten onnettomuustilastojen kehittämistä etenkin täsmentämällä onnettomuuksien syiden kirjaamista (esim. reitin kunto, asiakkaan toiminta, moottorikelkan tekniikka jne.). Keskeistä on järjestää onnettomuuskirjanpidon säännöllinen seuranta ja havainnoida vaaranpaikkoja, joissa tapahtuu esimerkiksi usein samankaltaisia onnettomuuksia.

Trafi teki toimenpide-ehdotuksia maastoliikennereittien liikennekulttuurin kehittämiseksi. Trafin mukaan reitistö tulisi rakentamisvaiheessa tehdä pohjarakenteiltaan, tasaukseltaan ja suuntaukseltaan turvalliseksi. Viikkaiden reittien keskeiset turvallisuuspuutteet tulisi korjata. Lisäksi ne tulisi luokitella käytön perusteella kahteen tai kolmeen luokkaan. Perusteena tulisi olla reittien vaativuus, liikennemäärä, muut reitin käyttäjät (esim. koiravaljakot) ja talvihoidon laatutaso. Liikennemerkkit, erityisesti varoitusmerkit, ja niiden paikat tulisi tarkistaa aina ennen alkavaa kautta. Reitien ylläpitäjän tulisi tarkistaa myös reittien kunto- ja laatutaso aina ennen reitin käyttöönottoa. Kunnossapidon merkitys korostuu onnettomuuksien taustatekijöitä selvittäessä ja reittien huono kunto voi aiheuttaa liikenteen siirtymistä muille alueille.

10 Paikkatieto apuna retkeilijälle ja reitin pitäjälle

112 Suomi-sovellus retkeilijän apuna

Tarkka paikkatieto helpottaa ja nopeuttaa pelastustoimintaa ja muuta viranomaistoimintaa maastossa. Häätäkeskuslaitos suosittelee maastossa liikkuvia lataamaan puhelimeensa 112 Suomi -puhelinsovelluksen.

Sen keskeisin hyöty on, että avunsaanti hätätilanteessa nopeutuu, koska

- soittajan tarkka sijaintitieto välittyy hätäkeskukseen automaattisesti, mikä nopeuttaa hätäpuhujien käsittelyä
- apua osataan lähettää paikalle lähimmästä mahdollisesta yksiköstä
- avun paikalle tuloa nopeuttaa se, että kohdesijainti on tarkasti tiedossa

Tekniset laitteet voivat luoda myös valeturvallisuuden tunnetta. Puhelin tai GPS-laite voi mennä epäkuuntoon, virta voi loppua tai käyttäjän taidot eivät ongelmatilanteessa riitäkään. Laitteiden ja sovellusten käyttö on opeteltava jo ennen retkeä, pidemmälle retkelle on varattava varavirtalähteet ja arat laitteet on suojattava säältä (esim. älypuhelin kastumiselta ja kovalta pakkaselta). Omatoimiretkeilijällä on aina oltava mukana myös kartta ja kompassi ja niitäkin on osattava käyttää.

Reittitiedon vertaisjako

GPS-tekniikan myötä yksityishenkilöt tallentavat ja jakavat sähköistä reittitietoa. Tiedon jakaminen perustuu sananvapauteen ja on jokaisen oikeus. Vertaisjaetun tiedon käyttö tapahtuu jokamiehenoikeudella ja omalla vastuulla, eikä esimerkiksi polkutietoa jakavalla yksityishenkilöllä ole reitin pitäjän vastuuta. Reittijäljen tai vastaavan vertaistiedon käyttäjän on itse huolehdittava, ettei aiheuta haittaa tai häiriötä luonnolle, maanomistajalle tai alueen maankäytölle.

Sosiaalisen median mahdollistama ”omien polkujen” vertaisjako perustuu harrastajan löytämään polkuun tai polkuverkostoon. Kuljettu polku tallennetaan ja jaetaan toisille esimerkiksi GPS-tiedostona tai karttalinkkinä.

Retkeilijät ja eri luontoliikuntalajien harrastajat jakavat toisilleen tietoa mielenkiintoisista retkikohteista ja reiteistä myös blogeissa. Suositut blogit voivat tuoda paljonkin uusia kävijöitä reitille tai luontokohteelle. Tiedon välittäjä ei ole vastuussa reitin kunnosta tai turvallisuudesta.

Myös moottorikelkkaväylistä on koottu vertaistietoa, koska virallista koko maan kattavaa reittitietoa ei ole saatavilla. Vuoden 2018 aikana virallisia moottorikelkkailureittejä on tulossa myös Liikuntapaikkojen tietopankkiin Lipakseen (www.liikuntapaikat.fi) sitä mukaa, kun kunnat ilmoittavat niitä kyseiseen järjestelmään.

Yksityishenkilöiden keskinäinen toiminta tai jäsenistölle suunnattu voittoa tavoittelematon seuratoiminta ei kuulu kuluttajaturvallisuuslain piiriin. Yksityishenkilöt ja yhdistykset voivat jakaa sähköistä reittitietoa tai kuluttajien omia reittiehdotuksia ilman reitin pitäjän velvoitteita. Esim. liikuntaseurat voivat verkkosivullaan esitellä epävirallisiakin reittejä ja polkuja.

Paikkatieto on reitin pitäjälle tärkeää

Kuntien ja muiden reitin pitäjien on tärkeää saada ulkoilureittien paikkatieto sähköiseen muotoon. Ulkoilu- ja retkeilyreittien kannalta olennaisimpia ”paikkatietopankkeja” ovat Metsähallituksen Retkikartta.fi ja kuntien liikuntapaikkatietoja kokoava liikuntapaikat.fi (Liikuntapaikkojen tietopankki Lipas).

Sähköinen paikkatieto mahdollistaa tiedonsiirron muutostilanteissa, esim. henkilöstön vaihtuessa tai organisaation muuttuessa (henkilöstön eläköityminen, kuntaliitokset yms.). Dokumentoinnin ohella tärkeää on sähköisen tiedon muokattavuus ja helppo päivitettävyys eri kanaviin.

Sähköisen paikkatiedon saatavuus on yhä tärkeämpää myös reittejä käyttäville asiakkaille ja vaikuttaa osaltaan reitin vetovoimaan. Asiakas saa täsmälliset ja ajantasaiset ennakkotiedot reitin tarkasta sijainnista, välimatkoista, taukopaikkojen sijainnista yms. ja toisaalta GPS-laitteille ladattavat reittitiedot tuovat asiakkaalle lisäturvallisuutta suunnistamiseen ja hätätilanteiden varalle.

Esimerkkejä mobiiliopastukseen ja/tai sähköiseen reittiviivaan perustuvista reiteistä:

Joensuun pyöräilyreitit: <http://www.joensuu.fi/pyorailyreitit>

GPSRetket: <http://www.gps-retki.fi/>

Turku, merkityt reitit: <https://www.turku.fi/vapaa-aika/ulkoilualueet/luonnossa/merkityt-reitit>

Painetut kartat

Esitteen tai kartan laatija ei ole vastuussa esimerkiksi retkeilijän eksymisestä, laittomasta tulen tekemisestä, roskaantumisesta tai maaston kulumisesta. Tämän kaltaiset asiat ovat luonnossa liikkujan omalla vastuulla.

Joskus on tarpeen tiedottaa kartoilla ja esitteillä myös toisen maalla sijaitsevista poluista ja luonnonnähtävyyksistä, esimerkiksi hiidenkirnuista tai näköalapaikoista.

Reittijäljet, blogit, kartat ja esitteet voivat keskittää käyttöä ja käytöstä seuraavia mahdollisia haittoja toisen maalle. Aiheuttamisvastuusta tällaisissa tapauksista ei ole oikeuden ratkaisuja. Silloin kun yleistä virkistyskäyttöä on tarpeen ohjata muun muassa vahinkojen välttämiseksi ja turvallisuuden parantamiseksi, kunnilta on mahdollisuus perustaa virkistysalue tai ulkoilureitti kohdealueelle (ulkoilulaki, maankäyttö- ja rakennuslaki) ja siten ohjata kulkua.

11 Ulkoilureitteihin ja -polkuihin kohdistuneen turvallisuusvalvontaprojektin tuloksia

Retkeilyreittien, luontopolkujen ja maastohiihtolatujen valvontaprojekteissa tultiin siihen tulokseen, että maastoreittien turvallisuus on kohtuullisen hyvällä tolalla, vaikka lainsäädännön asettamissa velvoitteissa havaittiinkin lukuisia puutteita. Vakavia onnettomuuksia ei tiedetä reiteillä tapahtuneen, ja pieniä tapaturmiakin oli ollut reittien käyttömääriin nähden ilmeisen vähän.

11.1 Ulkoilureitit

Pohjois-Suomen aluehallintovirasto toteutti kesällä ja syksyllä 2014 toimialueellaan luontopolkujen ja retkeilyreittien turvallisuuteen liittyvän valvontaprojektin (Luontopolkujen ja retkeilyreittien turvallisuus, 2015). Tavoitteena oli saada tietoa luontopolkujen ja retkeilyreittien turvallisuuden tasosta sekä kehittää sitä. Lisäksi reittien ylläpitäjien tietämystä lainsäädännön velvoitteista pyrittiin lisäämään. Valvontaprojektin raportissa esitetään reitinpitäjille reitti-turvallisuutta koskevia parannusehdotuksia.

Valvontaprojektissa tarkastettiin yhteensä 52 ulkoilureittiä, joilla oli 22 eri ylläpitäjää. Ylläpitäjien näkemysten mukaan suurimpia riskejä luontopoluilla ja retkeilyreiteillä ovat reitillä liukastuminen ja kaatuminen.

Tarkastetuilla kohteilla oli tapahtunut hyvin vähän tapaturmia, lähinnä muutamia kaatumisia. Tarkastusprojektin tulokset antavat suuntaviivoja, mihin reitin pitäjien kannattaa kohdistaa huomiota täyttääkseen kuluttajaturvallisuuden vaatimuksia.

Reittien tarkastuksissa havaittiin lukuisia ylläpidon puutteita, jotka koskivat mm.:

- kirjallista riskinarviointia (puutteita noin 71 %:lla ylläpitäjistä),
- kunnossapitosuunnitelmien laatimista
- kunnossapidon tai huoltojen kirjaamista (puutteita noin 68 %:lla ylläpitäjistä)
- onnettomuuskirjanpitoa (puutteita noin 75 %:lla ylläpitäjistä)
- ennakkoinformaatiota
- reittien lähtöpaikkojen opastauluja. Eniten huomautettavaa oli reitin vaatavuustason, hätätilanneohjeiden, lähtöpaikan osoitteen tai koordinaattien sekä reitin ylläpitäjätahon yhteystietojen ilmoittamisessa. Lisäksi noin puolella kohteista oli ilmoittamatta reittien pituus.

Luontopolkujen ja retkeilyreittien turvallisuus, Valvontaprojekti 2014, Pohjois-Suomen aluehallintoviraston toimialue, 2015:

<https://www.avi.fi/documents/10191/96710/Luontopolkujen+ja+retkeilyreittien+turvallisuus+2014+PSAVI.pdf/e4990db7-ae87-4cc8-9f78-877413676d36>

11.2 Maastohiihtoladut

Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintoviraston alueella toteutettiin maastohiihtoladujen turvallisuuteen liittyvä valvontaprojekti tammi - maaliskuussa 2010. Valvontaprojektissa tarkastettiin 43:n eri ylläpitäjän hiihtoladuja yhteensä 3 093 kilo-metriä. Hiihtoladujen palveluntarjoaja voi olla kunta, hiihtoseura, latupooli, hiihtokeskus, hotelli, latuyhdistys, kyläseura tai muu vastaava taho, joka ylläpitää maastohiihtoladua.

Projektissa keskityttiin sellaisiin maastohiihtoladuihin, joissa on suuret hiihtäjämäärät tai joissa hiihtäjinä on paljon lapsia, ikääntyneitä ja turisteja. Tarkastuksissa ladujen vaatimuksissa tuli ottaa huomioon kunkin ladun erityispiirteet (esim. maisemaladun ominaisuudet, luonnonsuojelualueet) sekä huomioida myös hiihtäjien oma vastuu turvallisuudesta (hiihtäjien tulee noudattaa annettuja ohjeita ja varoituksia).

Valvontaprojektin tavoitteena oli lisätä maastohiihtoladujen turvallisuutta poistamalla mahdolliset vaaratekijät ja ylläpitää maastohiihtoladujen rakentajien ja kunnossapidon tietämystä lainsäädännön velvoitteista. Hiihtoladuihin sovelletaan kuluttajaturvallisuuslakia (nykyisin kuluttajaturvallisuuslaki 920/2011, mutta tämän valvontaprojektin aikaan sovellettiin vielä vanhaa lakia). Palveluntarjoajalla on oltava riittävät ja oikeat tiedot kuluttajapalvelusta ja siihen liittyvistä riskeistä. Tähän ns. huolellisuusveloitteeseen perustuu suositus turvallisuusasiakirjan laatimisesta.

Erilaisia puutteita ja mahdollisia vaaratilanteita havaittiin erityisesti opastetauluissa ja varoitusmerkinnöissä.

Valvontayksiköt listasivat yleisimmiksi vaaratilanteiksi ja vakavimmiksi puutteiksi opastetaulujen puutteet tai puuttumisen kokonaan, vaarallisten laskujen merkinnän puuttumisen ja tien ylitysten merkintöjen puutteet. Opastetauluissa ei usein ollut ladujen pitäjän yhteystietoja eikä hälytysnumeroita ja -ohjeita.

Lisäksi listattiin seuraavia puutteita:

- varoitusmerkkien kunto oli huono
- suoja-alueet latujen sivuilla eivät olleet riittäviä
- valaistuksen syttymis- ja sammumisajankohtia ei ollut ilmoitettu
- valaistus loppui kesken ladun
- ilkiivalta
- turvallisuusasiakirjan puuttuminen
- turvallisuudesta vastaava henkilöä ei ollut nimetty
- kunnossapitosuunnitelmaa ei ollut laadittu
- hätätilanneohjeet puuttuivat

Latujen ylläpitäjät arvioivat vakavimmiksi puutteiksi osittain samoja asioita kuin tarkastajat. Suurimpana vaaranpaikkana arvioitiin olevan vaativat laskut ja erilaiset tien ylitykset. Myös nopeiden säätölojen todettiin aiheuttavan latujen jäätymisongelmia ja veden kertymistä laduille, mitkä voivat sitten aiheuttaa vaaratilanteita. Kuusi latujen ylläpitäjää mainitsi yhdeksi vakavimmista puutteiksi ilkiivallan ja sen torjumisen mahdottomuuden.

Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintoviraston valvontaprojektissa (2010) tarkastettujen latujen ylläpitäjistä

- kunnossapito-ohjelman oli laatinut 40 % latujen ylläpitäjistä
- turvallisuusasiakirjan oli laatinut 28 %
- hätätilanneohjeen oli laatinut 26 %
- 81 % oli tietoisia kuluttajaturvallisuuslain mukaisesta ilmoitusvelvollisuudesta, jos kuluttajapalvelusta aiheutuu varaa kuluttajalle
- turvallisuudesta vastaava taho oli nimetty 86 % tapauksissa

Maastohiihtolatujen kunnossapito toimii yleensä käytännössä ja on suunnitelmallista, mutta kirjallista kunnossapitosuunnitelman laatimista ei ollut aina koettu tarpeelliseksi. Aluehallintovirastoon saapuneiden tarkistuslistauksen mukaan onnettomuuksia oli sattunut aika ajoin, mutta ei kovin paljoa.

Maastohiihtolatujen turvallisuus. Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintoviraston valvontaprojekti, 2010:

https://www.avi.fi/documents/10191/55878/Maastohiihtolatujen_turvallisuus_2010.pdf/3b22a217-ff3f-4f9d-b2b9-5519dd7652e4

12 Pohdintaa lopuksi

Turvallisuutta ja vastuita koskeva lainsäädäntö on laadittu etupäässä rakennettuja paikkoja ja kohteita ajatellen. Rakennetuissa liikuntapaikoissa on lähes aina seinät tai aita, jotka rajaavat tietyn rakennuksen tai alueen. Kohde on hallittavissa ja ylläpitäjän vastuut ja valvonta on rajattavissa juuri tälle alueelle. Usein alueelle myös saavutaan tietyn portin tai sisääntulon kautta, jolloin kuluttajasta tulee asiakas. Rajatussa kohteessa palveluntarjoaja pystyy tavoittamaan kaikki palvelun käyttäjät ja tiedottamisvelvoite saadaan hoidettua jokaiselle asiakkaalle, pääosin heti kohteeseen tullessa.

Rakennetun kohteen olosuhteet saadaan usein vakioitua (valaistus, pintarakenteet, pinnanmuodot), niitä voidaan muuttaa tai ne ovat ainakin jossain määrin hallittavissa sisäkohteissa ja myös monissa ulkokohteissa. Rakentamisella voidaan hallita monen kohteen vaatavuustasoa (esim. laskettelurinteet, seikkailupuistot).

Luonto ei ole vastaavalla tavalla rajattu ja hallittavissa. Se on Suomessa jokamiehen oikeuksien ansiosta aina kaikille auki ja saavutettavissa. Reitin pitäjä voi keskittää tiedottamisen esim. lähtöpisteille, mutta reittejä ja taukopaikkoja hyödyntävät myös reittien ulkopuolella kulkevat, eikä kaikkia reitin käyttäjiä aina tavoiteta mitenkään. Ylläpitäjä ei voi jatkuvasti valvoa reiteillä toimimista tai olla tietoinen kaikista alueen käyttäjistä. Maastossa ja luonnonolosuhteissa on paljon satunnaisia muuttujia, jotka eivät ole palveluntarjoajan hallittavissa: sää, valaistus, vuodenaika, maaston pinnanmuodot ja maastotyyppi, eläimet, kasvillisuus jne. Juuri niistä tekijöistä syntyy erilaisten luontoharrastusten vetovoima ja moninaisten luontokokemusten kirjo.

Rakennettu ja muuten rajattu paikka tai osa sitä voidaan tarvittaessa tilapäisesti sulkea, (esim. tilapäisen vian tai olosuhteissa tapahtuvan yllätyksen vuoksi) ja tämä saadaan helposti kaikkien palvelua käyttävien tietoon (esim. porttien sulkeminen, kuulutukset).

Maastossa poikkeusolosuhteista tiedottaminen on ylläpitäjälle hankalampaa. Myöskään tieto poikkeustilanteesta maastossa ei välttämättä tule ylläpitäjän tietoon heti. Reitti voidaan sulkea, mutta luontoa ei, eikä kaikkia reitin käyttäjiä voida koskaan varmuudella tavoittaa.

Kuluttajaturvallisuuslakilaki ja Tukesin ohjeet eivät riittävästi huomioi ulkoilun, luontoliikunnan ja maastoreittien erityispiirteitä. Säädösten ja ohjeiden soveltaminen jäävät epäselväksi. Pienillä resursseilla toimiville reitinpitäjille (esim. vähäinen ammattihenkilöstö pienissä kunnissa tai vapaaehtoistyönä toimivat organisaatiot) vaikeaselkoiisiin lakiteksteihin ja monitahoisiin ohjeisiin tutustuminen on haastavaa ja paperitöiden koetaan vievän liikaa aikaa itse konkreettisilta toimilta reittien ja niiden turvallisuuden ylläpitämiseksi.

Erilaisissa yhdistyksissä ja liikuntaseuroissa haluttaisiin lisätä kansalaisten liikuntamahdollisuuksia tuottamalla ja ylläpitämällä polkuja ja reittejä monenlaiseen luontoliikuntaan. Kuluttajaturvallisuuslaki tai Tukesin ohjeet eivät tunnista vapaaehtoistyötä. Reitit ja polut voivat olla hyvinkin turvallisia, mutta yhdistyksen vastuu ja jopa henkilökohtainen vastuu saattaa tuntua vapaaehtoisista liian pelottavalta, koska heillä ei useinkaan ole ammattitaitoa tai kokemusta tulkita lakipykälää.

Kuten maastoreittien turvallisuuden valvontaprojektien tulokset osoittavat, on selvää, että kunnilla ei aina ole ollut riittävästi tietoa tai resursseja täyttää lain edellyttämiä velvoitteita ulkoilureittien, luontopolkujen ja maastohiihtolatuksen suunnittelussa ja ylläpidossa. Toisaalta tuloksista on myös pääteltävissä, että laki

edellyttää ylläpidolta sellaisiakin asioita, joilla ei kuitenkaan näytä olevan suurta merkitystä onnettomuuksien ja tapaturmien todelliseen ilmenemiseen.

Maastoliikennelain 20 §:n mukaan reitin pitäjän tehtävänä on huolehtia siitä, että moottorikelkkailureitti on vuosittaisella käyttöönottohetkellä ajettavassa kunnossa ja että reitin varrelle tällöin sijoitetaan reitin kulua ja liikennettä olennaisesti vaarantavia paikkoja osoittavat sekä muut tarpeelliset liikennemerkit. Tämän jälkeen turvallisuusvastuu on ensisijaisesti reitin käyttäjällä.

Vastaava käytäntö saattaisi olla toimiva myös esimerkiksi maastopyöräreittien ja pitkien retkeilyreittien kohdalla: reitinpitäjä tarjoaa käyttöön merkityn reitin, mutta lähtökohtaisesti liikutaan muuttuvissa luonnonolosuhteissa. Käyttäjällä olisi vastuu toimia kulloistenkin olosuhteiden mukaan oma ja toisten turvallisuus huomioiden. Tämän lisäksi reiteillä tulisi olla palautejärjestelmä, jota kautta saataisiin tietoa yllättäen ilmenneistä vaaran paikoista, joihin ylläpitäjä sitten reagoisi. Pienemmällä ylläpitoresursseilla saataisiin tarjottua enemmän reittejä, ja lisää sellaisiakin reittejä, jotka soveltuisivat kokeneille luontoliikkuville.

13 Lähdeluettelo

Lait

Kuluttajansuojalaki 1978/38
Kuluttajaturvallisuuslaki 2011/920
Kuntalaki 410/2015
Liikuntalaki 390/2015
Luonnonsuojelulaki 1996/1096
Maankäyttö- ja rakennuslaki 1999/132
Maastoliikennelaki 1995/1710
Muinaismuistolaki 295/1963
Rikoslaki 1889/39
Terveysturvallisuuslaki 2010/1326
Tieliikennelaki 1981/267
Ulkoilulaki 1973/606
Vahingonkorvauslaki 1974/412
Vesiliikennelaki 1996/463

Asetukset ja hallituksen esitykset

Asetus ajoneuvojen käytöstä tiellä 1992/1257

Hallituksen esitys Eduskunnalle kuluttajaturvallisuuslaiksi ja laiksi rikoslain 44 luvun 1 §:n muuttamisesta.
HE 99/2010

Hallituksen esitys eduskunnalle tieliikennelaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi. Lausuntoversio 15.2.2017

Liikenne- ja viestintäministeriön asetus autojen ja perävaunujen rakenteesta ja varusteista 2002/1248

Valtioneuvoston asetus eräitä kuluttajapalveluja koskevasta turvallisuusasiakirjasta 1110/2011

Valtioneuvoston asetus kulutustavaroista ja kuluttajapalveluksista annettavista tiedoista VNA 613/2004

Painetut lähteet

Airaksinen, N.; Tikkanen, M.; Koskinen, K.; ja Köngäs, R. 2015. Maastoliikenteen onnettomuudet. Liikenteen turvallisuusvirasto Trafi.

Matkailun ohjelmalvelujen normisto (MoNo). 2004. Imatran Seudun Kehitysyhtiö Oy.

Suojelualueiden hoidon ja käytön periaatteet. 2014. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja B 203
Metsähallitus

Verkkolähteet

112 Suomi mobiilisovellus. Hätäkeskuslaitos 2017. www.112.fi. Viitattu 12.6.2017

Asiakasturvallisuus luontopalveluissa. Metsähallitus, Vantaa, 2015. <https://julkaisut.metsa.fi>. Viitattu 31.5.2017

Ilmoitus valvontaviranomaiselle. Toiminnanharjoittajan ilmoitus valvontaviranomaiselle vaarallisesta palvelusta, Tukes 2016. www.tukes.fi. Viitattu 31.5.2017.

Kansallispuistojen, valtion retkeilyalueiden ja muiden virkistyskäytöllisesti merkittävimpien Metsähallituksen hallinnoimien suojelualueiden ja retkeilykohteiden käyntimäärät vuonna 2016, Metsähallitus. <http://www.metsa.fi/kayntimaarat> 31.5.2017. Viitattu 31.5.2017

Kulutustavaroista ja kuluttajapalveluista annettavista tiedoista. Tukes-ohje 6/2015. Turvallisuus- ja kemikaalivirasto Tukes. www.tukes.fi. Viitattu 31.5.2017

Luontopolkujen ja retkeilyreittien turvallisuus valvontaprojekti 2014. 2015. Pohjois-Suomen aluehallintoviraston toimialue. Yhteenvetoraportti. <https://www.avi.fi/documents/10191/96710/Luontopolkujen+ja+retkeilyreittien+turvallisuus+2014+PSAVI.pdf/e4990db7-ae87-4cc8-9f78-877413676d36>. Viitattu 31.5.2017

Palveluntarjoajan velvollisuudet. Tukes 2016. www.tukes.fi. Viitattu 31.5.2017

Pipsa Korkolainen, 2016. Esitys reittiturvallisuudesta PyöräPolku –seminaarissa <https://www.suomenlatu.fi/media/vaikuta/pyorailytiedostot/b-turvallisuus/c-tukes-seminaariesitys.pdf>. Viitattu 10.5.2017

Ratsastuspalveluiden turvallisuuden edistäminen. Tukes-ohje 5/2015 www.tukes.fi. Viitattu 31.5.2017

Toiminnanharjoittajan velvollisuudet, jos palvelu on aiheuttaa vaaraa, Tukes 2016. 31.5.2017 www.tukes.fi. Viitattu 31.5.2017

Ulkoilureittien vaativuusluokittelu, Suomen Latu 2015. www.suomenlatu.fi. Viitattu 31.5.2017